

International Journal of Languages' Education and Teaching
Volume 5, Issue 3, September 2017, p. 579-608

Received	Reviewed	Published	Doi Number
26.08.2017	31.08.2017	27.09.2017	10.18298/ijlet.2058

**The Effect of the Relationship between “Mother Dialect” and “Target Dialect” in Language Teaching on Language Skills:
The Case of Turkish and Azerbaijani**

Mustafa KARATAŞ¹ & Ali İhsan ÇEVİK²

ABSTRACT

The main principle in language teaching is to plan to whom, when, in which level, why and how to learn the language. In this projection, the main target is student. One factor that affects the process of upskill of speaking, listening, writing and reading skills to student is similarities and differences between the main and target dialects of student. Relationships among dialects and languages impress the people talking these languages to learn another languages and dialects. Turkish Language divided into 21 different dialects (written languages) from 19th century because of immigration, conquest policy, invasion, exile and various political reasons. After the disintegration of the Soviet Union, Turkish people alienated to each other nearly in a hundred years time started to get closer and the needs of cognates come to Turkey because of various reasons brought out the problem of teaching Turkey Turkish to people belong to various Turkic tribes. Contemporary Turkish Dialects are divided into "South-West (Oghuz)", "South-East (Karluk)" "North-West (Kipczak)" and "North-East (Siberia)" groups in terms of directions. Dialects belonging to each group have high levels of intelligibility. This level is so high for Turkish (Turkey) and Azerbaijani dialects in South-West (Oghuz) group. The most important factor that makes difficult to teach Turkish to Azerbaijani Turks is similarities of these two dialects. This difficulty results from the similarities of "codes" using during the process of communication and the transfer of some features of phonetics, morphology and syntax to the target dialect and it leads to students try to communicate by using mixed dialects. Although the mistakes seen in speaking, listening, reading and writing, communication actualizes substantially and it makes difficult to detect and correct these mistakes. In this study which aimed to exemplify Azerbaijani Turks by acting on the mistakes they made while learning Turkish, the effect of the similarity relation between "mother dialect" and "target dialect" on language skills was examined in language teaching. The mistakes, while using Turkish, made by Azerbaijani students attended Turkish courses in Baku Yunus Emre Institute and study in Turchology Department of Baku State University were detected and examined. Based on this examination, in order to teach Turkey Turkish to Azerbaijani Turks more efficiently, some proposals about programme, course material and method were submitted.

Key Words: Teaching Turkish with Foreigners, Mother Dialect, Target Dialect, Azerbaijani, Turkish

¹Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü mustafakaratas@nevsehir.edu.tr

² Bakü Yunus Emre Enstitüsü, cevik@yee.org.tr

Dil Öğretiminde “Ana Lehçe” ile “Hedef Lehçe” Arasındaki İlişkinin (Benzerlik) Dil Becerilerine Etkisi (Azerbaycan Türkçesi-Türkiye Türkçesi Örneği) *

ÖZET

Dil öğretiminde temel ilke, dilin kime, ne zaman, ne kadar (hangi seviyede), niçin ve nasıl öğretileceğinin planlanmasıdır. Bu planlamada temel hedef öğrencidir. Öğrenciye hedef dilde konuşma, dinleme, yazma ve okuma becerilerinin kazandırılabilme sürecini etkileyen durumlardan biri de öğrencinin ana lehçesi ile hedef lehçe arasındaki benzerlik veya farklılıklardır. Diller ve lehçelerin birbirleriyle olan ilişkileri bu dilleri konuşan insanların diğer dil veya lehçeyi öğrenebilmesini de etkilemektedir. Türk dili; göç, fetih politikası, işgal/istila, sürgün ve çeşitli siyasi nedenlerden dolayı 19. yüzyıldan itibaren yirmi bir farklı yazı diline (lehçe) ayrılmıştır. Yaklaşık yüz yıllık bir dönemde birbirlerine yabancılaştırılmış Türk halklarının Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra yakınlaşmaya başlaması, özellikle de Türk dünyasından çeşitli nedenlerle Türkiye'ye gelen soydaşların ihtiyaçları, Türkiye Türkçesinin çeşitli Türk boylarına mensup kişilere öğretilmesi sorununu ortaya çıkarmıştır. Çağdaş Türk lehçeleri, yönlere göre, “Güney-Batı (Oğuz)”, “Güney-Doğu (Karluk)”, “Kuzey-Batı (Kıpçak)” ve “Kuzey-Doğu (Sibiry)” gruplarına ayrılmaktadır. Her bir grup içerisinde yer alan lehçelerin diğer lehçelerle anlaşılabilirlik oranları yüksektir. Bu oranın çok yüksek olduğu iki lehçe “Güney-Batı (Oğuz) grubu” içerisinde yer alan Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesidir. Türkiye Türkçesinin Azerbaycan Türklerine öğretimini zorlaştıran en önemli etken, bu iki lehçe arasındaki benzerliklerdir. Bu zorluk, iletişim sürecinde kullanılan “kod”ların yakınlığı ve ana lehçedeki bazı ses, biçim ve söz dizimi özelliklerinin hedef lehçeye bulaştırılmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum ise öğrencilerin birbirine karışmış lehçelerle iletişim kurmaya çalışmasına neden olmaktadır. Konuşma, dinleme, yazma ve okumada görülen bu hatalara rağmen iletişimin büyük oranda gerçekleşmesi ise bu hataların tespitini ve düzeltilmesini zorlaştırmaktadır. Dil öğretiminde “ana lehçe” ile “hedef lehçe” arasındaki benzerlik ilişkisinin dil becerilerine etkisinin, Azerbaycan Türklerinin Türkiye Türkçesini öğrenirken yaptıkları hatalardan hareketle örneklendirmesi amaçlanan bu çalışmada, Bakü Yunus Emre Enstitüsünde Türkçe kurslarına katılan ve Bakü Devlet Üniversitesinin Türkoloji Bölümünde eğitim gören Azerbaycanlı öğrencilerin, Türkiye Türkçesini kullanırken yaptıkları hatalar fişlenerek sınıflandırılmış ve bu hataların nedenleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu incelemelerden hareketle Türkiye Türkçesinin Azerbaycan Türklerine daha etkili bir şekilde öğretilmesi için program, ders malzemesi ve yönetime dair birtakım öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ana Yabancılar Türkçe Öğretimi, Ana Lehçe, Hedef Lehçe, Azerbaycan Türkçesi, Türkiye Türkçesi

1. Giriş

İnsanın sahip olduğu en gelişmiş iletişim sistemi olan dil, yeryüzündeki benzer varlıkların kümelenmesi, duyu organları aracılığıyla beyne aktarılarak kavramlaştırılması, bu kavramların adlandırılması ve son olarak da adların bir sistem içerisinde sese dönüştürülmesi sürecinde işlemektedir. Bu görüntüler ve kavramların beyinde tâbi tutulduğu işaretleme (kodlama) ve ilişkilendirme işlemine *düşünme*, seslendirme işlemine ise *konuşma* adı verilir. Bu sistem insanın ana dilini edinmeye ve kullanmaya başlamasıyla çalışmaktadır. Bu nedenle insanın ana dili³, aynı zamanda beynin *işletim sistemidir*. İçine doğulan dünyaya dair tüm bilgiler bu sistem sayesinde

* Bu makale, 20-23 Nisan 2017 tarihinde Roma'da düzenlenen 3. Uluslararası Dil Eğitimi ve Öğretimi Sempozyumu'nda (ISLET 2017) sunulan “Yabancı Dil Öğretiminde Ana Dili ile Hedef Dil Arasındaki İlişkinin Dil Becerilerine Etkisi (Azerbaycan Örneği)” başlıklı bildirinin gözden geçirilerek genişletilmiş biçimidir.

³ “Çocuğun ailesinden ve içinde yaşadığı topluluktan edindiği dil” (GTS)

öğrenilebilmekte, düzenlenebilmekte ve kullanılabilir. Bu nedenle dili, *nesne, hareket veya kavramların toplumca uzlaşmış sembolik sesler ve anlamlarıyla insan beyninin işlemlerini sağlayan, temel görevi iletişim olan ve onu kullanan toplumdaki insanların yaşadıkları çevreye, iklim şartlarına, yaşam biçimlerine, duygu ve düşünce dünyalarına göre şekillenerek "kültür"ü oluşturan bir veri saklama ve aktarım dizgesi olarak tanımlamak mümkündür.*

Aynı nesnelere birbirine çok yakın seslerle işaretleyen (kodlayan) ve bunlara aynı anlamı veren, yani aynı dili konuşan insanlar bir milleti oluşturur. Buna göre, bir milleti oluşturan insanlar, ortak dilleri sayesinde dünyayı aynı şekilde biçimlendiren, bölümleyen, kavrayan, kısacası aynı "dünya görüşü"ne ve algısına sahip insanlardır. Bu nedenle, evrende sadece bir dünyanın varlığından değil, dünyadaki dil sayısı kadar dünyadan söz etmek mümkündür. Dillerdeki sözcük sayılarının; akrabalık, renk, bitki, kavram adlarının farklılığı da bunu göstermektedir. Buna "dil içi dünya görüşü" adı verilmektedir (Aksan 1995: 69).

İnsanın bu dünyadaki varlığı kadar eski olan dil, üretilmiş yapılmış bir eser değil, onu kullanan insanlarla birlikte sürekli bir değişim ve gelişim içerisinde olan bir zihinsel etkinlik olarak kabul edilmektedir (Aksan 2008: 19). Bu nedenle, dil sisteminin işleyişi tüm insanlar için ortak olsa da çevremizi saran dünyada bulunan nesnelere, hareketlere ve kavramların işaretlenmesi (kodlama) toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Çünkü diller, toplumların yaşadığı coğrafyaya, iklime, bitki örtüsüne, duygu ve düşünce dünyasına, dünyayı algılayış biçimine göre şekillenmektedir.

İnsan, ana dilini edinmeye başladığı andan itibaren çevresindeki varlık ve hareketleri adlarıyla birlikte öğrenmeye başlar. Bu varlık veya hareket adları da içine doğduğu toplumun binlerce yıl öncesinden itibaren gerçekleştirdiği bilgilenmelerinin sonucudur. Bu nedenle, insan çevresindeki dünyayı ancak ana dili çerçevesinden görebilmektedir. Başka bir ifadeyle, insan içinde bulunduğu dünyayı ancak ana dilindeki sözcüklerle ve onlar kadar görebilir, algılayabilir. Dilbilimci Whorf'a göre, neyi nasıl algılayacağımızı kullandığımız dil belirler (Aksan 1995: 71).

Dünyadaki bütün doğal diller⁴ o toplumun yaşadığı coğrafyadan, kültüründen ve düşünce dünyasından, kısaca ihtiyaçlarından doğmuştur. Bu nedenle her biri dünyayı farklı bir şekilde kavramlaştırarak ve adlandırarak sınıflandırmaktadır. İnsan, bu dili edinmeye başladığı andan itibaren, dünyayı gerçekte olduğu gibi değil, ana dilinin sunduğu imkânlar (söz varlığı) kadar algılar ve öğrenir. Ayrıca, her dilin sahip olduğu söz varlığı o toplumun ihtiyaçlarından doğduğu için her dil o toplumun dünyayı algılayış biçimini ifade eder. Dolayısıyla dünyadaki dil sayısı kadar, "dünya" bulunmaktadır.

Dilin toplumdan topluma değişiklik göstermesi nedeniyle, çeşitli nedenlerle veya ihtiyaçlarla bir yabancı dili öğrenmek, farklı bir kodlama ve iletişim sistemini öğrenmekle birlikte, farklı bir düşünme biçimini de öğrenmek anlamına gelmektedir.

Dünyada çoğu sözlü olarak, bir kısmı ise hem sözlü hem de yazılı olarak kullanılabilen doğal dillerin tespiti ve sayısı hakkında birtakım çalışmalar yapılmıştır. Örneğin, dünya dillerinin araştırıldığı Uluslararası Dil Ansiklopedisinin sitesine (www.ethnologue.com) göre, şu anda dünyanın nüfusu 6,643,037,515 dünyadaki yaşayan doğal dillerin sayısı ise 7099'dur.⁵

⁴ Diller oluşumlarına göre yapay ve doğal olmak üzere ikiye ayrılırlar. Yapay diller, "değişik diller konuşan kişiler arasında anlaşma sağlamak amacıyla doğal dillerden yararlanılarak oluşturulmuş, yapılmış dillerdir.", Doğal diller ise, "bir toplumun ana dili olarak binlerce yıl içerisinde toplumun bütün fertlerinin katkısıyla oluşan, gelişen ve o toplumla birlikte var olan dillerdir."

⁵ ET (Erişim tarihi): 17.04.2017

18. yüzyılın sonlarına doğru başlayan karşılaştırmalı dil çalışmaları neticesinde dünyadaki doğal dillerin benzerliklerinden hareketle bu dilleri çeşitli açılardan sınıflandırma denemeleri yapılmıştır. Bu sınıflandırma çalışmalarında yapı, köken, cümle öğelerinin dizilişi, coğrafi yönler vb. birçok ölçüt bulunmasına rağmen bunlardan en çok köken (kaynak) ve yapı ölçütleri kullanılmıştır.

Dünya dilleri arasında yapılan karşılaştırmalı incelemeler sonucunda bazı dillerin farklı açılardan (yapı, söz dizimi, ses denklikleri, gramer kategorileri vb.) büyük benzerlikler taşıdığı, bu benzerliklerden hareketle de bu dillerin aynı ana dil⁶den türemiş ve bu nedenle akraba diller olabileceği düşünülerek “dil aileleri” kavramı ortaya atılmıştır.⁷ Bu bakış açısından hareketle aynı kökten gelen diller bir ağacın gövdesinden ayrılan dallar gibi çeşitli kollara ayrılmış olduğu ileri sürülmüştür. Bu nedenle, ana dilden türemiş diller farklı bir gelişim çizgisi izlemelerine rağmen birçok açıdan benzerlikler taşımaktadır.⁸

18. yüzyılda başlayan karşılaştırmalı dil çalışmaları 20. yüzyılda ortaya çıkan çağdaş dilbilimin de önemli bir çalışma alanı olarak günümüzde de devam etmektedir. Dilbilimde dillerin benzer ve farklı özelliklerinin tespit edilmesi, bunlara göre bu dillerin gruplandırılması ve böylece ortaya çıkan “dil ailelerinin” belirgin ve ayırt edici (karakteristik/tipik) özelliklerinin belirlenmesi ve hatta bu farklılaşmaların nasıl gerçekleştiğinin açıklanmaya çalışılması alanına “dil tipolojisi” adı verilmektedir (Uzun 2013: 551).

“Dil tipolojisi” çalışmalarında kullanılan en önemli kaynak, WALS⁹ kısaltmasıyla bilinen “Dil Yapılarının Dünya Atlası” (The World Atlas of Language Structures) adlı veritabanıdır. WALS, herhangi bir dil ailesinin belirgin ve ayırt edici (tipik) bir özelliği olmayan, aksine her biri birçok dil ailesi ve yüzlerce dil tarafından çeşitli değerlerde sergilenen dilsel yapı özelliklerine ait çok geniş bir veri tabanıdır. WALS veri tabanında 2560 dünya dili, 142 özellik (Ünsüz ve ünlü sayıları, vurgu, ton türleri, eylem çekimlerinde ayrışma olup olmadığı, kişi işaret zamirlerinin işlevleri vb.) açısından değerlendirilmiş ve bu özellikler en az 35, en çok 1370, dolayısıyla ortalama 398 farklı dilde sergiledikleri değerler açısından kodlanmıştır. (Uzun 2013: 553, 1. dipnot).

Dillerin karşılaştırılması sonucunda ortaya çıkan benzerlik ve farklılıklar, sözlüksel istatistik alanında *uzaklık* terimiyle ele alınmaktadır (Uzun 2014: 598). Diller arası benzerlikler, *yakınlık*; farklılıklar ise *uzaklık* olarak değerlendirilmektedir. Bu bakış açısıyla yapılan araştırmalarda, uzaklığı matematiksel olarak ve daha çok ses, hece, sözcük gibi birimlere odaklanarak belirlemeye çalışılmaktadır. Bunların içinden uzaklığı belirlemede kullanılan en yaygın birim ise sözcüklerdir. Dillerde çeşitli kavramları

⁶ “Kendisinden başka diller veya lehçeler türemiş olan dil” (GTS)

⁷ *Dil ailesi* kavramı bir köken ortaklığı ifade etmesine rağmen, bu dilleri konuşan toplulukların aynı soydan geldikleri anlamına gelmez. Başka bir ifadeyle dil akrabalığı ile etnik akrabalıklar arasında her zaman anlamlı bir ilişki veya bağ bulunmaz. Fransızca ve Romen dilleri Latince'den türemiş akraba dillerdir, ancak Fransızlar ve Romenler aynı etnik kökene bağlamak mümkün değildir.

⁸ Bu kuramdan hareketle dünya dilleri, kökenlerine göre çeşitli dil ailelerine bölünerek sınıflandırılmıştır. www.ethnologue.com sitesinde, dünyada yaşayan 7106 dili 136 farklı aile olarak sınıflandırılmıştır. Bu sitede “Altay Dil Ailesi”nde bulunan diller olarak 13 lehçesiyle Moğolca, 11 lehçesiyle Tunguzca ve 41 lehçesiyle Türkçe verilmiştir. Burada tüm lehçeler dil olarak değerlendirilmektedir: Moğol dilleri, Tunguz dilleri Türk dilleri gibi.

⁹ “WALS, açılımı “Dil Yapılarının Dünya Atlası (“The World Atlas of Language Structures”) diye Türkçeleştirilebilecek, 2005 yılında bu adla, editörleri Martin Haspelmath, Matthew S. Dryer, David Gil, ve Bernard Comrie olan, Oxford Üniversitesi yayını olarak basılan bir kitaptır. (Bkz. Haspelmath ve diğ. 2005). Beraberinde, tüm içeriği, bilgisayar programcısı Hans-Jörg Bibiko tarafından geliştirilen yazılıma yüklenmiş olduğu CD ile satılan bu kitap, Max Planck Enstitüsü tarafından yürütülen projenin çıktısıdır. Aynı editör ekibiyle Max Planck Enstitüsü Sayısal Kütüphanesi tarafından 2008 yılında internet kaynağı olarak kullanıma açılan WALS'e halen www.wals.info adresinden ulaşılabilir (Uzun 2013: 553, 1. dipnot).

karşılmak için kullanılan sözcüklerin benzerliği ve farklılığı diller arası uzaklığın ölçümünde temel hareket noktasıdır. Araştırmacılar, bu düşünceden hareketle çeşitli ölçüm listeleri oluşturarak dillerin birbirlerine olan uzaklıklarını matematiksel olarak ortaya koymaya çalışmaktadır (Uzun 2013: 554-555). Bu alanda yapılan çalışmalarda diller arası uzaklığı ölçmede kullanılan en yaygın araçlardan biri *Swadesh Listesidir*. Bu liste, belirlenen sözcük listelerinin anlam olarak eşleştirilmesine dayalı bir uzaklık ölçüm tekniğidir. Bir diğer araç ise *Levenshtein Uzaklığı* adı verilen ölçüm aracında ise uzaklıklar dillerde ortak olan sözcüklerin ses olarak farklılıklarına bakılarak ölçülmektedir (Uzun 2014: 598-599).

“Dil Aileleri” kuramına göre dünyadaki bütün diller geçmişte farklı dil veya dillerden ortaya çıkmış olmalıdır. Topluluk veya milletlerin ortak bir köke dayanmaları, siyasî, ekonomik, kültürel¹⁰, komşuluk, ticaret, savaş vb. yollarla kurdukları iletişim vb. etkenler sayesinde dünyadaki bütün dillerde çeşitli benzerlikler bulunmaktadır. Bu benzerliklere üç açıdan bakılmaktadır: Kalıtsal benzerlikler, rastlantısal benzerlikler ve diller arası ilişkiler yoluyla benzerlikler (Uzun 2013: 560). Farklı diller için kabul edilen bu durum elbette Türkçenin bütün lehçe ve ağızları için de geçerlidir.

Binlerce yıldır sözlü dil olarak kullanılan Türk dilinin belgelerle takip edilebilen en eski dönemi olan Eski Türkçe döneminden sonra fetih politikası, göç, işgal/istila, sürgün, siyasi baskılar vb. nedenlerle çok geniş bir coğrafyaya yayılmış ve bu nedenle de çok sayıda yazı dili (lehçe) ve ağız ortaya çıkmıştır. Günümüzde yaklaşık 202,293,947 nüfusa sahip olan Türk dünyasında (Akalin 2013: 378), sayısı özellikle 19. yüzyıldan sonra belirgin bir şekilde artan ve günümüzde sayısı 46’yı bulan lehçe ve ağızlar konuşma dili ve yazı dili olarak kullanılmaktadır.

Günümüz Türk dünyasında yazı dili olarak kullanılan çağdaş Türk lehçeleri çok farklı açılardan sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma ölçütlerinden biri de bu lehçeleri konuşan toplulukların köken olarak bağlı olduğu boylardır. Boy ortaklığı da bu lehçeler arasındaki benzerliğin en önemli nedenidir. Bir diğer ifadeyle, Türk lehçeleri arasında birbirine en çok benzeyen lehçeler, aynı boydan gelen Türk halkalarının kullandığı lehçelerdir. Bu nedenle, “*Türkçenin en kapsamlı benzerliği sergilemesi beklenen diller, kalıtsal olarak bağlantılı olduğu diller*” olduğu ve bu açıdan da “*mevcut dil aileleri içinde Türkçenin yer aldığı an dar grup olarak önce bu dilin Azerice, Gagavuzca, Halaçça gibi dillerle birlikte oluşturduğu Güney-Batı Türk dilleri grubunu*” görebileceğimiz ve “*Bu grubu Türk dilleri, Altay dilleri ve nihayet Ural dilleri, benzerliklerin kapsamını bu sırada daraltarak izlemesinin muhtemel olduğu*” belirtilmiştir (Uzun 2013: 560) Her ne kadar yeterli görülmemiş olsa da, WALS kullanılarak Türk lehçelerinin karşılaştırıldığı bir çalışmada (Uzun 2013: 560) ilk bulguların boylara göre sergileyen diller olduğu tespit edilmiştir. Oğuz grubunda yer alan ve yüksek oranda benzerliklere sahip olan Güney-Batı sahası Türk lehçelerinden Azerbaycan Türkçesi (AZT) ile Türkiye Türkçesinin (TT) karşılıklı öğretiminde bu benzerlikler dil becerilerini olumlu ve olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

1.1. Çalışmanın Amacı:

Azerbaycan Türklerine Türkiye Türkçesinin öğretimindeki sorunların ele alındığı bu çalışmanın temel amacı, dil öğretiminde “ana lehçe” ile “hedef lehçe” arasındaki benzerlik ilişkisinin dil becerilerine etkisini, Azerbaycan Türklerinin Türkiye Türkçesini öğrenirken yaptıkları hatalardan hareketle örneklendirmektir.

¹⁰ Ekonomik ilişkiler ile kültürel ilişkileri de etkilemekte ve bunun sonucunda “kültürel pazarlama” kavramı ortaya çıkmaktadır. Kültürel pazarlamanın dildeki etkisi için bk. Karataş 2012

1.2. Çalışmanın Yöntemi:

Azerbaycan Türklerine Türkiye Türkçesi öğretimindeki temel sorunların ele alındığı bu çalışmada, öncelikli olarak öğrenci hatalarının tespit edilmesi, bunların sebepleri üzerinde durulması, hataların en aza indirilebilmesi için çözüm önerilerinin sunulması ve bu önerilerin Bakü Yunus Emre Enstitüsünde uygulanacak bir öğretim programına dönüştürülmesi planlanmıştır.¹¹ Bu nedenle, tablolarda verilen öğrenci hataları, 2015-2016 eğitim-öğretim yılında Yunus Emre Enstitüsünün Türkoloji Projesi kapsamında görevlendirildiğimiz Bakü Devlet Üniversitesi, Filoloji Fakültesi, Türkoloji Bölümünde 15 Eylül 2015-30 Haziran 2016 tarihleri arasında yaptığım görev sürecinde gerek bu bölümdeki sınavlardan gerekse Bakü Yunus Emre Enstitüsünde uygulanan STS'lerden ve kur sınavlarından tespit edilerek fişlenmiştir. Fişlenen hatalar, türüne göre (alfabe, ses bilgisi, biçim bilgisi vb.) sınıflandırılmış ve bu hataların nedeni, Azerbaycan Türkçe (ana lehçe) ile Türkiye Türkçesi karşılaştırılarak tespit edilmeye çalışılmıştır.

2. Dil Öğretiminde “Ana Lehçe” ile “Hedef Lehçe” Arasındaki İlişki

Günümüzde Türkçenin (Türkiye Türkçesi) yabancılara öğretilmesi etkinlikleri “Yabancılara Türkçe Öğretimi” veya “Türkçenin Yabancı Dil olarak Öğretilmesi” adlarıyla yürütülmektedir. Dünyanın çeşitli bölgelerinde özerk veya bağımsız devletlerde yaşayan ve farklı Türk boylarına mensup olan Türk topluluklarına (Azerbaycanlı, Kazak, Karakalpak, Tatar vb.) verilen Türkçe (Türkiye Türkçesi) eğitimi de genel olarak “Yabancılara Türkçe Öğretimi” başlığı altında yürütülmektedir. Türk dünyasından gelen öğrenciler göz önüne alınarak bu eğitime de “Gramerli Türkçe Olan Topluluklara Türkiye Türkçesinin Öğretimi” (Barın 1998), “Türk Dillilere Türkiye Türkçesi Öğretimi” (Taştekin 2015), “Türk Soylulara Türkiye Türkçesi Öğretimi” (Duman 2003) gibi adlar verilmektedir.¹²

Yabancı Dil Öğretimi alanında bulunan “Yabancılara Türkçe Öğretimi”, söz konusu kitle Türk dünyasından gelen ve ana dilleri Türkçe olan öğrenciler olduğunda bir terim sorunu yaşanmaktadır. Öncelikle, burada ana dili farklı olan bir gruba Türkçe öğretilmemektedir. Verilen eğitim, *ana dili* Türkçe olan, ancak *ana lehçesi* farklı olan bir kişiye Türkiye Türkçesinin öğretilmesidir. Dolayısıyla, temelde dil öğretimi olmakla birlikte, asıl olarak yapılan Türkçenin bir lehçesinin (Türkiye Türkçesi), ana lehçesi farklı olan (Azerbaycan Türkçesi, Kazak Türkçesi, Özbek Türkçesi vb.) bir öğrenciye öğretilmesidir.¹³ İkinci olarak, bu hedef kitle için “yabancı” kelimesinin de kullanılması uygun değildir. Çünkü söz konusu olan kitle ana dili Türkçe olan ve aynı millete mensup insanlardır. Son olarak da, öğretilen bir dil olarak Türkçe değil, Türkçenin bir lehçesi olan Türkiye Türkçesidir.¹⁴

¹¹ Konunun önemi dolayısıyla, hataların, varlığı genel kabul gören veya çeşitli çalışmalarda dile getirilmiş verilerden hareketle değil, bizzat Yunus Emre Enstitüsünün yaptığı TYS'lerdeki sınav kâğıtlarından tespit edilmesi gerektiği düşünülmüştür. Bu nedenle, Yunus Emre Enstitüsüne bir dilekçeyle resmi olarak başvurulmuş ve Enstitüden 2015 veya 2016 yıllarında Bakü'de uygulanan TYS'lerin “Yazma 2” sınav kâğıtlarından örnek istenmiştir. Ancak bu talebimiz yerine getirilememiştir.

¹² Taştekin, ilgili çalışmasında (2015), Yabancılara Türkçe Öğretimi etkinliklerinin, “Ana Dili Türkçe Olanlara (Türk Dillilere) Türkiye Türkçesi Öğretimi” ve “Ana Dili Türkçe Olmayanlara Türkiye Türkçesi Öğretimi” başlıkları altında yürütülmesi gerektiğini ileri sürmektedir.

¹³ Türklük biliminde dil-lehçe terimleri sadece dilcilikle ilgili olmayan, ideolojik ve sosyolojik tarafı da olan önemli bir tartışma konusudur. Ancak geçmişte çok hararetli tartışmalara neden olan bu konu artık sürdürülmemektedir. Günümüzde Türklük biliminde, Türkçenin dünya üzerinde konuşulan kolları için yaygın olarak *Çağdaş Türk lehçeleri*, nadir olarak da *Türk dilleri* ifadesi kullanılmaktadır.

¹⁴ Bu sorunlar da göz önüne alınarak çalışmamızda, söz konusu olan hedef kitle Azerbaycan Türkleri, ele alınan süreç de Türkiye Türkçesi öğretimi olduğu için, “ana dili” yerine “ana lehçe”, “hedef dil” yerine de “hedef lehçe” terimleri kullanılmıştır.

Dolayısıyla, ana dili farklı bir topluluğa verilen dil eğitimi için “Yabancılara Türkçe Öğretimi”¹⁵ ifadesi söz konusu olan Türk dünyasından gelen/Türk soylu/ana dili Türkçe olan öğrencilere verilen dil eğitimini tam olarak karşılamamaktadır. Ancak yine de verilen eğitimin temelde bir “dil öğretim etkinliği” olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

Dil öğretiminde, öğrenciye hedef dilde (lehçe) dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerileri “kime”, “niçin”, “ne kadar (hangi seviyede)” ve nasıl öğretileceğinin çok iyi planlanmış olması gerekmektedir. Merkezinde öğrenci olan dil öğrenme/öğretme sürecini etkileyen birçok etken bulunmaktadır. Bunlardan biri de öğrencinin ana dili (veya lehçesi) ile öğretilmesi hedeflenen dil (hedef dil/lehçe) arasındaki benzerlikler ve farklılıklardır. Diller ve lehçelerin birbirleriyle olan ilişkileri (benzerlikler ve farklılıklar) bu dilleri konuşan insanların diğer dil veya lehçeyi öğrenebilmesini de etkilemektedir.

Diller arası benzerlik ve farklılıkların belirlenmesi amacını taşıyan “dil tipolojisi” çalışmaları, öğrencinin ana dili ile hedef dil arasındaki ilişki konusunda şu sorulara cevap bulmaya çalışmaktadır: Ana dili ile hedef dil arasındaki benzerlikler ve farklılıklar dil öğretimini etkiler mi? Etkiliyorsa, benzerlik ve farklılıkların etkileme boyutları nedir? Benzerlikler mi farklılıklar mı daha etkilidir? Her benzerlik ve farklılık aynı derecede mi etkilidir? (Uzun 2013: 551)

3. Türkiye Türkçesi (TT) ile Azerbaycan Türkçesi (AZT) Arasındaki İlişki

Türkologlar tarafından genel olarak XIII. yüzyıldan sonra başlatılan ve XV. yüzyıla kadar sürdüğü ileri sürülen dönemin adı Orta Türkçe dönemidir. Doğuda Çağatayca, kuzeyde Kıpçakça ile temsil edilen Orta Türkçe dönemi Türk lehçeleri, batıda da Oğuzca ile eserle vermiştir. Türklük Biliminde yaygın olarak kullanılan adıyla Batı Türkçesi (Güneybatı Türkçesi, Oğuz Türkçesi), XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu’daki yerli ağız özelliklerine göre oluşan ve günümüze kadar kesintisiz bir şekilde ulaşarak Anadolu, Azerbaycan (Kuzey ve Güney), Türkmenistan, İran, Irak, Suriye, Adalar, Rumeli ve Kuzey Afrika’da kullanılan Türk yazı dili kolunun adıdır.

Oğuz (Batı) Türkçesi (Oğuzca), Doğu Oğuzca ve Batı Oğuzca olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Doğu Oğuzca, Horasan ve Türkmen Türkçelerini ortaya çıkaran yazı dili koludur. Batı Oğuzca ise İki koldan gelişimini sürdürmüştür. Birinci kol, Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi dönemlerinden geçerek TT’yi oluşturmuş ikinci kol ise günümüz Kuzey ve Güney (İran) Azerbaycan coğrafyalarında AZT’yi ortaya çıkarmıştır. Gagavuzca da Batı Oğuzca grubu içerisinde değerlendirilmektedir.

Oğuzcanın gündelik dilden (konuşma dili) yüksek dile (yazı dili) geçişinin en erken olduğu (15. yy.) coğrafya Anadolu’dur. Anadolu’da yüksek dil olarak gelişen ve varlığını günümüze kadar sürdüren bu Oğuzca koluna *Anadolu Merkezli Oğuz Türkçesi* veya *Anadolu Merkezli Batı/Güneybatı Türkçesi* adı verilmektedir (Uğurlu 2011: 146).

Başlangıçtan günümüze kadar gündelik dil olarak Oğuzlar tarafından kullanılan Oğuzca; hâkim olunan coğrafyalarda Türk nüfusunun artması; yerleşikliğe geçiş ile birlikte refah seviyesinin yükselmesi; buna bağlı olarak Oğuzlar içerisinde bilim, kültür, sanat alanlarında eğitimli kişilerin, aydınların artması ve sosyal bir grup oluşturması; bu aydınların başka bilgilerin üretildiği dünyadan, medeniyetlerden haberdar olmaya başlamaları ve bu medeniyetlerle etkileşim içine girmeleri ve son olarak da Türk yöneticilerin Türkçe lehine kararlı tavır ve davranışları neticesinde Anadolu’da 15. yüzyıldan, Kuzey Azerbaycan’da ise 20. yüzyıldan itibaren ise gelişmiş bir yazı dili (yüksek dil) olma yolunda hızla devam etmektedir (Uğurlu 2011: 151-153).

¹⁵ Söz konusu olan topluluk ana dili farklı olsa da “yabancı” terimi yine de yadırganmaktadır. Bu nedenle birçok üniversite veya kurumda artık “yabancı uyruklu öğrenciler” ifadesi yerine “uluslararası öğrenciler” ifadesi tercih edilmektedir.

Günümüzde, yaklaşık 202 milyon Türk (Akalin 2013b: 378) bağımsız Türk cumhuriyetlerinde¹⁶, özerk Türk cumhuriyetlerinde¹⁷, özerk Türk bölgelerinde¹⁸ ve dünyadaki farklı birçok ülkede azınlık olarak yaşamaktadır (Şimşek 1998). Dünya Türklüğü genel olarak “Altay-Sibirya Türkleri, Batı Türkleri, Doğu Avrupa Türkleri ve Türkistan Türkleri” veya “Batı Türklüğü, Doğu Türklüğü ve Kuzey Türklüğü” şekillerinde sınıflandırılmaktadır. (Özkan 2014).

19. yüzyıldan itibaren gerek Türk gerekse yabancı olmak üzere birçok Türklük bilimci¹⁹ Türk lehçelerinin sınıflandırılması üzerinde çalışmalar yapmıştır.²⁰ Günümüzde Türklük bilminde yapılan lehçe sınıflandırmalarında yönlere göre Günay-batı, boylara göre ise Oğuz grubunda yer alan Türk lehçeleri şunlardır²¹ (Dursun, Karataş vd. 2015: 255).

Lehçe	Kullanıldığı Ülkeler	Konuşur Sayısı
1. <i>Türkiye T.</i>	Türkiye, KKTC ve Türkiye Türklerinin yaşadığı diğer Avrupa, Amerika, Afrika veya Asya ülkeleri	78,943,349
2. <i>Azerbaycan T.</i>	Azerbaycan, İran, Beyaz Rusya, Ermenistan, Estonya, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Letonya, Litvanya, Moldova, Özbekistan, Rusya Federasyonu, Tacikistan, Türkiye, Türkmenistan, Ukrayna	32.438.224
3. <i>Türkmen T.</i>	Türkmenistan, İran, Irak, Afganistan, Kazakistan, Özbekistan, Rusya Federasyonu, Suriye, Tacikistan, Türkiye	8,972,103
4. <i>Gagavuz T.</i>	Moldova (Gagavuz Yeri Özerk Bölgesi), Ukrayna, Bulgaristan, Kazakistan, Romanya, Rusya Federasyonu, Türkiye, Yunanistan	291,102

Oğuz (Batı) Türkçesi (Oğuzca), Doğu Oğuzca ve Batı Oğuzca olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Doğu Oğuzca, Horasan ve Türkmen Türkçelerini ortaya çıkaran yazı dili koludur. Batı Oğuzca ise İki koldan gelişimini sürdürmüştür. Birinci kol, Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi dönemlerinden geçerek TT'yi oluşturmuş, ikinci kol ise günümüz Kuzey ve Güney (İran) Azerbaycan coğrafyalarında AZT'yi ortaya çıkarmıştır.

Güneybatı (Oğuz) grubunda yer alan ancak yazı dili olarak değil, konuşma dili olarak kullanılan Oğuz ağızları ise şunlardır: *Kaşgay Türkçesi*, *Afşar Türkçesi*, *Bayat (İnallu/Eynallu) T.*, *Kaçar Türkçesi*, *Karapapak T.*, *Ebi Verdi Türkçesi*, *Sungur T.*, *Horasan Türkçesi*²², *Ahıska Türkçesi*²³, *Halaç Türkçesi*²⁴.

¹⁶ Türkiye Cumhuriyeti, Azerbaycan Cumhuriyeti, Kazakistan Cumhuriyeti, Kırgızistan Cumhuriyeti, Özbekistan Cumhuriyeti, Türkmenistan Cumhuriyeti, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti.

¹⁷ Altay Cumhuriyeti, Başkurdistan Cumhuriyeti, Çuvaşistan Cumhuriyeti, Dağıstan Cumhuriyeti, Gagavuz Cumhuriyeti, Hakas Cumhuriyeti, Kabardey-Balkar Cumhuriyeti, Kırım Cumhuriyeti, Saha Cumhuriyeti, Tataristan Cumhuriyeti, Tuva Cumhuriyeti, Karakalpak Cumhuriyeti, Nahçıvan Cumhuriyeti.

¹⁸ Doğu Türkistan, Karaçay-Çerkez Cumhuriyeti.

¹⁹ Önemli sınıflandırmalar yapmış Türkologlardan bazıları şunlardır: Wilhelm Radloff, G. J. Ramstedt, A.N. Samoyloviç, L. Ligeti, Räsänen, S. E. Malov, N. A. Baskakov, Johannes Benzing, Karl Heinrich Menges, Poppe, Schöning, Lars Johanson, Reşid Rahmeti Arat, Nuri Yüce, Agop Dilaçar, Saadettin Buluç, Talat Tekin.

²⁰ Türk lehçelerinin sınıflandırmaları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Arat 1953, Tekin 1989, Akar 2013: 45-53.

²¹ Türk yazı ve konuşma dillerinin konuşulduğu bölgeler ve nüfusları hakkında bilgi Akalin 2013'ten alınmıştır. Buradan alınan bilgiler tarafımızdan yönlere göre sınıflandırılmıştır.

²² Kaşgay, Afşar, Bayat (İnallu/Eynallu), Kaçar, Karapapak, Ebi Verdi, Sungur, Horasan Türkçeleri İran'da konuşulmaktadır.

²³ Gürcistan, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkiye

Yukarıda da söz edildiği WALS kullanılarak Türk lehçelerinin karşılaştırıldığı çalışmada (Uzun 2013: 560) Oğuz grubunda yer alan Güney-Batı sahası Türk lehçelerinin TT'yle yüksek oranda benzerlikler sergilediği tespit edilmiştir.

Batı Türkçesinin içinde ortaya çıkan iki daireden biri olan AZT (Ergin, 1993: 14), Batı Türkçesinin doğu sahası içinde yer alan ağızlar topluluğu ve bu saha içinde gelişen yazı dili koludur (Ergin 1971: VII). AZT ile Osmanlı Türkçesi (OSMT) arasında çok büyük farklar yoktur. Azerbaycan ve Osmanlı sahalarındaki fark Eski Türkiye (Anadolu) Türkçesi döneminde başlamış, Osmanlı döneminde farklılaşma gitgide belirgin bir hale gelerek kesinlik kazanmış ve nihayet bugünkü ayrılıklar meydana gelmiştir. Diğer bir deyişle eskiye gidildikçe iki saha arasındaki farklar azalmaktadır (Ergin, 1971: VIII).

Lenin döneminde başlayan, ancak özellikle de Joseph Stalin (1879-1953) döneminde (1922-1953) tüm şiddetiyle Sovyetler Birliği sınırları içerisinde yaşayan Türklere uygulanan benzeştirme (asimilasyon) politikaları dünya Türklüğünü, Türk dili ve kültürünü çok derinden etkilemiştir. Rusya'daki Stalin dönemi "böl, parçala, yönet" politikasının sonucunda "Türk" adı bütün Türk boylarının kimliklerinden, hatta belleklerinden silinmiştir. Boy adları millet ve devlet adlarına, konuşma dilleri/ağızları yazı diline, lehçeleri dile dönüştürülmüştür. İşte bu süreçte AZT ile TT arasındaki ağız düzeyinde bulunan farklılıklar da belirginleştirilerek artırılmaya çalışılmıştır.

20. yüzyılda uygulanan bu politikaların sonucunda iki farklı dile dönüştürülmeye çalışılan TT ve AZT, özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra iki ülke arasında başlayan ticari, ekonomik, sosyal ilişkilerin yoğunluğuna bağlı olarak ve özellikle de 21. yüzyılda radyo, televizyon, sinema ve internetteki gelişmelerle birbirine yakınlaşma sürecine girmiştir. Tüm farklılıklara rağmen bu lehçeleri konuşan kişiler % 80-90 oranında iletişim kurabilmektedir.

4. Türkiye Türkçesinin Azerbaycan Türklerine Öğretimi

En az beş bin yıllık bir yazılı tarihi olan, dünya üzerinde yaklaşık 12 milyon kilometrekarelik bir alanda konuşulan ve geçmişten günümüze kadar ilişki kurduğu birçok toplumun dilini etkilemiş olan Türk dili, günümüzde dünyada da sürekli artan bir öneme sahiptir. Çok kadim ve güçlü bir medeniyetin temelleri üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin 29 Ekim 1923'ten itibaren bölgesinde ve dünyada sürekli olarak bilimde, kültürde, sanatta, teknolojide, üretimde sürekli yükselen değeri ve Türk milletinin dünya üzerindeki etkisi ve gücü sayesinde Türk dili, büyük ilgi görmeye başlamıştır. Özellikle son dönemde Türk televizyonculuğunun gelişmesi ve uydu yayınları imkânıyla dünyaya pazarlanan diziler sayesinde Türk diline olan ilgi gittikçe artmaktadır.

Türk dilinin en güçlü, en verimli ve en çok konuşura sahip olan lehçesi konumunda bulunan TT'nin 34 ülkede kullanılmasının yanı sıra, Sovyetler Birliği'nin dağılması, Körfez Savaşı, Suriye, Mısır vb. komşu ülkelerdeki karışıklıklar ve iç savaşlar gibi yakın tarihte yaşanan olaylar, Türkiye Cumhuriyeti'nin bölgesinde ve dünyadaki önemini artırmıştır. Ayrıca, ekonomik ve kültürel gelişimi sayesinde ve Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında Türkiye, sadece Orta Doğu'nun değil, Türk dünyasının da çekim merkezi hâline gelmiştir. Bu durum, TT'nin Türk cumhuriyetlerinde ve diğer ülkelerde öğretimi konusunda çeşitli aşamalarda yeni öğretim kurumlarının, üniversitelerde yeni bölümlerin kurulmasını ve özel kursların açılmasını sağlamıştır (Akalin 2009).

²⁴ İran. Halaç Türkleri Oğuz boyuna mensup olmasına rağmen Türk lehçeleri içerisinde *argu* ağzına dayanması ve Eski Türkçeden daha önceki devirlerden izler taşıması nedeniyle Çuvaş lehçesi gibi ayrı bir lehçe grubu olarak değerlendirilmektedir (Özkan 2014: 91).

Türk dilinin ve kültürünün dünyaya tanıtılmasında ve yayılmasında Yunus Emre Enstitüsünün de çok büyük bir katkısı bulunmaktadır. 2009 yılında faaliyetlerine başlayan Yunus Emre Enstitüsü yurt dışında kurduğu merkezlerde (Türk Kültür Merkezleri) eğitim ve öğretim çalışmalarının yanı sıra kültürel ve sanatsal faaliyetler yürütmekte, bilimsel araştırmalara destek vermektedir. Bu merkezlerde isteyen herkese Türkçe öğretilmektedir. 2009 yılında faaliyetlerine başlayan Yunus Emre Enstitüsünün bugün itibarıyla yurt dışında 24 ülkede 30 kültür merkezi bulunmaktadır.²⁵

12 milyon km²lik bir coğrafya dağılmış ve yaklaşık yüz yıllık bir dönemde birbirlerine yabancılaştırılmış Türk halklarının arasındaki iletişim ve etkileşim artmaya başlamıştır. Bu tarihten sonra devletlerarası ekonomik, kültürel, siyasi ilişkiler artarak devam etmektedir. Bu ilişkilerin en önemli kaynağı eğitimidir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Türk dünyasının en gelişmiş ülkesi konumunda olan Türkiye'nin gelişme ve büyümesine bağlı olarak Türk dünyasının "cazibe merkezi" olma özelliği nedeniyle Türkiye'ye eğitim görmek amacıyla gelen öğrenci sayılarında her geçen yıl artış görülmektedir. YÖK'ün raporuna göre 2014-2015 eğitim yılında Türkiye'de 72 bin 178 yabancı öğrenci eğitim almıştır. 240 ülkeden öğrenci bulunan Türkiye'ye, en çok öğrenci gönderen ülkeler sıralamasında 10 bin 638 öğrenciyle Azerbaycan ilk sırada yer almaktadır.²⁶

21. yüzyılda Türkiye'nin radyo ve televizyon alanındaki gücü ve etkisinin de sayesinde Türk dünyasında TT'ye büyük bir ilgi gösterilmesini sağlamıştır. Bundan dolayı, gerek yurt dışındaki Türk halklarının gerekse çeşitli nedenlerle Türkiye'ye gelenlerin TT'ye olan ilgi ve ihtiyaçları TT'nin çeşitli Türk boylarına mensup kişilere öğretilmesi konusunu/sorununu ortaya çıkarmıştır.²⁷

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne siyasi, coğrafi ve kültürel açıdan en yakın devlet Azerbaycan'dır. Bu yakınlığını en önemli nedeni elbette aynı boya (Oğuz) mensup halklardan oluşmaları ve buna bağlı olarak da en yakın iki Türk lehçesini konuşuyor olmalarıdır. Bu yakınlık nedeniyle yukarıda da belirtildiği gibi, Türkiye'ye gelen yabancı uyruklu öğrenciler sıralamasında Azerbaycanlı öğrenciler birinci sırada yer almaktadır.

Azerbaycanlı öğrencilerin ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimlerini Türkiye'de almak istemeleri nedeniyle, Azerbaycan'da Türkiye'ye ve TT'ye olan ilgi bir ihtiyaca dönüşmüştür. Çünkü Azerbaycanlı öğrenciler Türkiye'de yüksek öğrenim görebilmek için Türkiye'deki üniversitelerin yurt dışında yaptıkları YÖS'lere (Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavı) Türkiye'de uygulanan ve yüksek öğrenim için şart olan ALES, YDS ve KPDS'lere yoğun bir ilgi göstermektedirler. Bu ihtiyacın farkına varan özel dersaneler Türkiye'de uygulanan bu sınavlar için kurslar açmaktadırlar.

Azerbaycanlı öğrencilerin Türkiye'de eğitim görebilmelerinin en önemli şartı ise TT'ye vakıf olmalarıdır. Türkiye'ye yüksek öğrenim için gelen her öğrenci kaydolacağı üniversite tarafından Türkçe Yeterlilik Sınavına tabi tutulmaktadır. Sınavda başarılı olan öğrenciler yüksek öğrenimlerine başlarken, yeterli olmayanlar o üniversitenin Türkçe Öğretim Merkezinde (TÖMER) bir yıl Türkçe hazırlık eğitimi almaktadır. Bununla birlikte, Türkiye'de üniversitelerin kabul ettiği, yurt dışında uygulanan Türkçe yeterlilik veya seviye belirleme sınavları da bulunmaktadır. Yurtdışındaki

²⁵ <http://www.yee.org.tr/kosova-pristine/tr/kurumsal>

²⁶ Bu rapora göre, 9 bin 92 ile öğrenciyle Türkmenistan ikinci sırada yer almaktadır. Bunların dışında Türk dünyasından gelen öğrencilerden bin 819 Kırgız, bin 799 Kazak, bin 23 Kosovalı da bulunmaktadır. (http://kam.kalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2015/04/Uluslararası_Oğrenci_Raporu_2015.pdf)

²⁷ Türk dilli/soylu halklara TT'nin öğretimi konusunda birçok çalışma yapılmıştır. Bunlardan bazıları: Özyürek 1997, Barın 1998, Gürses 2000, Öksüz 2011, Muradova 2012, Duman 2003, Taştekin 2015, Boylu, Başar 2015. Ayrıca, sadece bu konunun ele alındığı bir de sempozyum yapılmıştır. Türk Dil Kurumu, Yunus Emre Enstitüsü ve Atatürk Üniversitesi Dil Eğitim ve Öğretimi Araştırma ve Uygulama Merkezinin (DİLMER) ortaklaşa düzenlediği "Uluslararası Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Sempozyumu: Türk Dillilere Türkiye Türkçesi Öğretimi" adlı sempozyum 8-10 Ekim 2015 tarihleri arasında Erzurum'da gerçekleştirilmiştir. Sempozyum değerlendirmesi ve bildirilerin başlıkları için bk. Bakır, Şimşek (2015).

TÖMER'ler tarafından verilen eğitimi tamamlayan öğrencilere bitirdiği kura göre sertifika verilmektedir. Örneğin, Bakü'de bulunan ve Millî Eğitim Bakanlığına bağlı Azerbaycan Bakü Türkiye Türkçesi Eğitim Öğretim Merkezi bu eğitimi ve sertifikaları vermektedir. Türkiye'de bulunan ve TÖMER'in anlaşmalı olduğu üniversiteler bu sertifikayı yeterlik belgesi olarak kabul etmektedirler.

Yurt dışında Türkçe yeterliliği ölçmek adına tüm Türk üniversiteleri tarafından tanınan uluslararası geçerliliği bulunan tek sınav ise Yunus Emre Enstitüsü tarafından yapılan Türkçe Yeterlik Sınavı (TYS)dir. Yunus Emre Enstitüsü, Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen bireylerin dil yeterliklerini ölçmek üzere, Avrupa Dilleri Öğretimi Ortak Çerçeve Metni'nde belirlenen yeterlik tanımları doğrultusunda bir Türkçe Yeterlik Sınavı (TYS) modeli geliştirmiş ve bu sınavın uluslararası ölçekte uygulamalarına 19.10.2012'de başlamıştır. TYS, periyodik olarak yılda üç kez Sınav Merkezinin belirleyeceği gün ve saatlerde Yunus Emre Enstitüsü, yurt dışındaki Yunus Emre Enstitüleri ve Enstitünün işbirliği içinde olduğu kurum ve kuruluşlarda yapılmaktadır. Yurt dışındaki Yunus Emre Enstitülerinden gelecek talepler doğrultusunda bu ayların dışında da sınav uygulanabilmektedir.²⁸ Bu sınava en çok öğrencinin katıldığı merkez ise Bakü'dür²⁹:

1	Ülke (A-Z)	Merkez	2013 Mayıs-2017 Ocak Arasındaki toplam 12 YYS Uygulaması	
			TOPLAM ADAY	BAŞARILI ADAY
2				
3				
4	Afganistan	Kabil YETKM	46	11
5	Almanya	Berlin YETKM	18	18
6	Almanya	Köln YETKM	78	68
7	Arnavutluk	Tiran YETKM	57	36
8	Arnavutluk	İşkodra YETKM	1	0
9	Avusturya	Viyana YETKM	7	7
10	Azerbaycan	Bakü YETKM	2301	1816
11	Belçika	Brüksel YETKM	15	14
12	Bosna Hersek	Mostar YETKM	15	8
13	Bosna Hersek	Saraybosna YETKM	109	52
14	Bosna Hersek	Foynitsa YETKM	0	0
15	Cezayir	Cezayir YETKM	69	2
16	Fas	Rabat YETKM	5	1
17	Filistin	Kudüs Başkonsoloslugu Kültür Birimi	7	4
18	Fransa	Paris YETKM	14	11
19	Güney Afrika	Pretoria YETKM	0	0
20	Gürcistan	Tiflis YETKM	58	34
21	Hırvatistan	Zagreb YETKM	0	0
22	Hollanda	Amsterdam YETKM	10	8
23	İngiltere	London YETKM	4	3
24	İran	Tahran YETKM	251	122
25	İtalya	Roma YETKM	10	7

26	Japonya	Tokyo YETKM	85	41
27	Karadağ	Podgoritsa YETKM	1	0
28	Katar	Doha YETKM	5	0
29	Kazakistan	Astana YETKM	303	155
30	KKTC	Lefkoşa YETKM	2	2
31	Kosova	Priştine YETKM	112	64
32	Kosova	Prizren YETKM	139	55
33	Kosova	Ipek YETKM	0	0
34	Lübnan	Beyrut YETKM	14	5
35	Macaristan	Budapeşte YETKM	10	8
36	Makedonya	Üsküp YETKM	74	47
37	Malezya	Kuala Lumpur YETKM	1	0
38	Mısır	Kahire YETKM	35	24
39	Mısır	İskenderiye YETKM	45	22
40	Moldova	Komrat YETKM	0	0
41	Polonya	Varşova YETKM	8	7
42	Romanya	Bükreş YETKM	10	4
43	Romanya	Köstence YETKM	22	14
44	Rusya	Kazan YETKM	21	14
45	Sırbistan	Belgrad YETKM	8	4
46	Sudan	Hartum YETKM	6	0
47	Türkiye	Ankara	245	110
48	Ürdün	Amman YETKM	28	17

Türkiye'de yüksek öğrenim görebilmenin en önemli şartı konumunda olan TT'ye hâkimiyet nedeniyle Azerbaycanlı öğrenciler, YÖS ve ALES için gerekli olmakla birlikte özellikle YYS için TT'ye hâkim olmak ve bunu belgelemek zorundadırlar. İşte bu nedenle Azerbaycan'da TT öğrenimi ve öğretimi büyük bir önem arz etmektedir.

Azerbaycan'da TT'de eğitim veren iki devlet kurumu bulunmaktadır. Bunlardan biri MEB bünyesinde bulunan Bakü Türk Anadolu Lisesi, diğeri ise Prof. Dr. Turan Yazgan'ın teşebbüsü ile Azerbaycan Halk Tasarrufatını İdare etme Enstitüsü ve Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı arasında yapılan anlaşma ile 1992 yılında Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de kurulan Türk Dünyası İşletme Fakültesi'dir. Bu iki kurumun da öğrencileri ağırlıklı olarak Türkiye Türklerinden oluşmaktadır. Azerbaycan'da, TT öğretimi yapan tek resmi kurum Bakü Yunus Emre Enstitüsü'dür.

4.1. Türkiye Türkçesinin Azerbaycan Türklerine Öğretimindeki Temel Sorunlar³⁰

²⁸ http://www.turkcesinavi.com/index.php?option=com_content&view=article&id=54&Itemid=513

²⁹ Azerbaycan'da 2013-2017 yılları arasında YYS'ye toplam 2301 aday katılmıştır.

³⁰ Azerbaycan Türklerine TT öğretimi konusunda bugüne kadar yapılmış tek müstakil çalışma Rasim Özyürek (1997)'e ait olan "Türkiyə Universitetlərindəki Azərbaycanlı Tələbələrə Türkiyə Türkçesinin Öyrədilməsində Qarşıya Çıxan Linqvistik Problemlər başlıklı tezdır. Reşide Gürses (2000) ise "Azerbaycan Türkçesini, Türkmen Türkçesini ve Gagavuz Türkçesini Konuşanlara Türkiye Türkçesinin Öğretilmesi" başlıklı doktora tezinde ele aldığımız konuyu diğeri Oğuz lehçeleriyle birlikte incelemiştir.

Azerbaycan'da, TT öğretimi yapan tek kurum olan Bakü Yunus Emre Enstitüsünde her eğitim öğretim döneminde Türkçe kursları açılmaktadır. Bu kurslara kaydolun öğrenciler öncelikle seviye tespit sınavına alınmakta ve bu sınavın sonucuna göre seviyelerine uygun kurdan kurslara başlamaktadırlar. Bakü Yunus Emre Enstitüsü'nde uygulanan STS'lere göre Türkçe yeterlik seviyesi en düşük öğrenci B1 seviyesindedir. Bu nedenle kurslar genel olarak B1 seviyesinden başlamaktadır.

Merkezde 72 saatlik kur düzeni uygulanmaktadır. Kurlar normal, yarı yoğun ve yoğun olmak üzere; normal kurlar üç ay haftada iki gün üç ders saati; yarı yoğun kurlar haftada iki gün dört ders saati ve yoğun kurlar haftada üç gün dört ders saati olarak verilmektedir. Ders materyali olarak Yunus Emre Enstitüsü Türkçe Öğretim Seti olan Yedi İklim Türkçe ders kitabı kullanılmaktadır.

Azerbaycan'da Bakü Yunus Emre Enstitüsü'nde verilen kurslarda TT'nin Azerbaycan Türklerine öğretimindeki sorunları iki grupta incelemek mümkündür:

- a. Ana lehçe (AZT) ile hedef lehçe (TT) arasındaki yakınlık ve benzerlikten kaynaklanan sorunlar
- b. Eğitim programlarından kaynaklanan sorunlar

Bu çalışmada ana lehçe (AZT) ile hedef lehçe (TT) arasındaki benzerlikten kaynaklanan sorunlar üzerinde durulacaktır.

4.2. Ana Lehçe (AZT) ile Hedef Lehçe(TT) Arasındaki Benzerlikler

TT ile AZT, Oğuz grubunda bulunan iki lehçe olmaları nedeniyle dil özellikleri (ses, biçim, söz dizimi, söz varlığı) bakımından birbirlerine çok yakın veya benzer iki lehçedir. Bu yakınlık veya benzerlik, Azerbaycanlı öğrencilere TT'nin öğretimi, yani yabancı dil öğretimi açısından önemli bir kolaylık gibi görünse de aslında büyük bir sorundur. Azerbaycanlı bir öğrenci TT konuşan birini veya TT'de yazılmış bir metni % 90'lara varan bir oranda anlayabilmesine rağmen yazma ve konuşma becerilerinde aynı başarıyı göstermemektedir.

İşte bu nedenle, TT'nin, Azerbaycan Türklerine öğretimini zorlaştıran en önemli etken, bu iki lehçe arasındaki benzerliklerdir. Bu zorluk, iletişim sürecinde kullanılan "kod"ların yakınlığı ve ana dilindeki (lehçe) bazı ses, biçim ve söz dizimi özelliklerinin hedef dile (lehçe) bulaştırılmasından³¹ kaynaklanmaktadır. Bu durum ise öğrencilerin birbirine karışmış/karıştırılmış lehçelerle iletişim kurmaya çalışmasına neden olmaktadır.³² Daha çok konuşma ve yazmada görülen bu hatalara rağmen iletişimin büyük oranda gerçekleşmesi ise bu hataların tespitini ve çözümünü zorlaştırmaktadır. Çünkü konuşur, bu hataları düzeltme ihtiyacı hissetmemektedir.

Yakınlık veya benzerliğin yarattığı sorunların anlaşılabilmesi için öncelikle Azerbaycan Türklerinin TT'yi öğrenirken yaptıkları hatalar tespit edilmiştir:

³¹ *Bulaşma* (İng. *contamination*) terimi kaynaklarda, "Bir öğenin bir başka öğeyi etkileyerek, her ikisinin de bir takım özelliklerini taşıyan bir başka öğenin oluşmasına yol açması" (Vardar 2002: 51), "Sözlerin bazen ses, bazen anlam, bazen de hem ses hem anlamca birbirlerine karışmaları, birbirlerini etkileme olayıdır. Anlam bakımından karşıtlık, yakınlık, eşlik vb. bağlantısı içinde bulunan, yani aynı ortamları paylaşan sözlerin birbirlerini etkilemesi, bulaşma olarak bilinir. Sözlerden birinin diğerine hem biçim hem de anlam bakımından etkide bulunması olayıdır." (Karaağaç 2013: 205) şeklinde tanımlanmıştır. Çalışmamızda da iki lehçe arasındaki dil unsurlarının benzerliği dolayısıyla, AZT'deki bazı ses/harf, biçim ve söz dizimi özelliklerinin TT'ye taşınması *lehçeler arası bulaşma* olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca, dil bilgisindeki *bulaşma* olayı ayrı bir çalışmada tarafımızdan tüm yönleriyle incelenmektedir.

³² Bu durumda ortaya çıkan konuşma biçimine gençler arasında alaycı bir tavırla "Azerbaycan Türkiyecesi" denildiği dahi tarafımızdan duyulmuştur.

4.3. Ana Lehçeden Hedef Lehçeye Yapılan Bulaştırmalar Sonucunda Ortaya Çıkan Hatalar³³

4.3.1. Yazım Hataları³⁴

4.3.1.1. Alfabeden Kaynaklanan Hatalar

AZT ALFABESİ	Ana Lehçe (AZT)	TT ALFABESİ	Hedef Lehçe (TT)	Öğrencinin Hatası
Х (Һ)	xəstə, xala, yoxdur, xeyir	H, K	hasta, hala, yoktur, hayır	xasta, xala, yohdur, heyir
Q (Қ)	qaldırım, qapa-, qarışdır-	K	kaldırım, kapa-, qarışdır-	qaldırım, qapa-, qarışdır-
Ə (Ä)	əl, sən, gözlərinə, ənənə, əndəlib, əlaqə	E, A	el, sen, gözlerine, anane, andelib, alaka	əl, sən, gözlərinə, enene, endelib, elaqe

Tabloda görüldüğü gibi, AZT alfabesinde bulunan x (hırıltılı h) ve ə (açık e) harfleriyle yazılan *xəstə* sözü, bu harflerin bulunmadığı TT *hasta* şeklinde yazılmaktadır. TT'yi öğrenen öğrenci ise bu sözü *xasta*, *xeste* şekillerinde yazabilmektedir. Aynı durum q harfi (Az. qı) için de geçerlidir.

Alfabe farklılığına dayanan bu hatalar, Azerbaycanlı öğrencilerin TT öğrenimi sürecinde ve yazma etkinliklerinde çok sık karşılaşılmaktadır. Bu hataların en önemli nedeni ise harf farklılığı olan bu sözlerin iki lehçede de kullanılıyor olmasıdır.

4.3.1.2. Yazım Kurallarının Farklılığından Kaynaklanan Hatalar

4.3.1.2.1. Alıntıların Yazımı

Ana Lehçe (AZT)	Hedef Lehçe (TT)	Öğrencinin Hatası
cümhuriyyət, hüriyyət, bəşəriyyət, keyfiyyət, fəaliyyət	cumhuriyet, hürriyet, beşeriyet, keyfiyet, faaliyet	cümhuriyyet, hüriyyet, beşeriyet, keyfiyyet, fealiyyet
qələm, qəm, təlim, qəlb qəzet, qəbir, eyib, sətir, əsil	kalem, gam, talim, kalp, gazete, kabir, ayıp, satır, asıl	gelem, gem, telim, gelb, gazet, gebir, eyb, setir, esil
fənn, haqq, hiss, rədd, sirr, zidd	fen, hak, his, ret, sır, zıt	fenn, hakk, hiss, redd, sirr, zidd
Cek London, Bethoven, Molyer, Monteskyö, Rişelye, Şekspir, F. Nitsşe, Onlayn	Jack London, Beethoven, Molière, Montesquieu, Richelieu, Shakespeare, Nietzsche, Online	Cek London, Bethoven, Molyer, Monteskyö, Rişelye, Şekspir, F. Nitsşe, onlayn

Tabloda görüldüğü gibi, alıntılarının yazımı yazım kurallarının farklılıklarından dolayı, AZT ve TT'de farklılık göstermektedir. Örneğin, *mec'ul masdar* adı verilen ve bazı sıfat ve isimlerin sonuna *-iyyet* ekinin getirilmesiyle oluşan sözler (Timurtaş 1996: 149), AZT'de Arapçadaki şeddeli (çift) yazım özelliğiyle kullanılırken (Cəfərov 2007: 48.). TT'nin ses bilgisi yapısına uygun olmadığı için (Ergin

³³ Hatalar gösterilirken kullanılan tabloların birinci sütununa bahsi geçen dil özelliğinin AZT'de kullanılan şekli, ikinci sütunda TT'de kullanılan şekli, son sütunda ise öğrencinin yazdığı veya söylediği hatalı şekil örneklendirilmiştir.

³⁴ AZT'deki yazım kuralları için bk. Dəmirçizadə 2007, Azərbaycan Dilinin Orfoqrafya Lügəti (2013).

1997: 66) buradaki ikiz ünsüz teklesir: *AZT cümhuriyyət ~ TT cumhuriyet*. Ayrıca, Farklı türdeki alıntılarda da (art ünlülü ve tek heceli sonu çift ünsüzlü Arapça alıntılar, Batı dillerinden olanlar) yazım kurallarının farklılığından kaynaklanan hatalar da görülebilmektedir. Bu tür sözler AZT'de okunduğu gibi yazılırken TT'de özgün biçimiyle yazılmaktadır (TDKYK)³⁵ Öğrenciler bu tür sözleri TT'de yazarken özgün şekline sadık kalma eğilimi göstermekte ve anlam ayırdedici olmayan bir hata yapabilmektedirler.

4.3.1.2.2. Farsça Tamlamaların Yazımı

Ana Lehçe (AZT)	Hedef Lehçe (TT)	Öğrencinin Hatası
nöqteyi-nəzər, tercümeyi-hal, zərbi-məsəl	noktayı nazar, nokta-yı nazar tercümeyi hal, tercüme-yi hal darbimesel, darb-ı mesel	nökteyi-nezer, tercümeyi-hal, derbi-mesel

Alıntıların yazımında, iki lehçe arasındaki önemli farklılardan biri de Farsça tamlamaların yazımında görülmektedir. AZT'de kısa çizgi, tamlama i'sinden sonra konurken ve sonraki söze bitiştirilirken (*nöqteyi-nəzər*) (Dəmirçizadə 2007: 230), TT'de önce ilk kelimedden sonra kısa çizgi konur ve sonraki sözle arada bir boşluk bırakılır: *nokta-yı nazar*. Ancak tamlama artık bir kavramı karşılar nitelikte ve yaygın bir kullanıma sahipse tamamı bitişik yazılır: *resmigeçit, darbimesel* vb.

Tabloda görüldüğü gibi öğrenciler, AZT'deki kuralı TT yazımında da devam ettirmekte ve anlam ayırdedici olmayan bir hata yapmaktadır.

4.3.1.2.3. Eklerin Yazımı:

Ana Lehçe (AZT)	Hedef Lehçe (TT)	Öğrencinin Hatası
20-dən, 10-cu	20'nciden, 10'uncu	20-den, 10-cu
MEA-dan, BMT-yə	TDK'den, TBMM'yi	MEA-dan, BMT-ye

AZT ve TT'deki farklı yazım kurallarından biri de sayılara ve kısaltmalara gelen eklerin yazımıdır. Tabloda görüldüğü gibi, AZT'de ekler kısaltmaya veya sayıya kısa çizgiyle eklenir. Ayrıca sıra sayılarını göstermek için de *-InCI* değil, sadece *-ci* eki kullanılır (Dəmirçizadə 2007: 233). TT'de ise ekler kesme işaretiyle sözlerden ayrılır. Öğrenciler, AZT'deki kuralı TT yazarken de devam ettirerek anlam ayırdedici olmayan bir hata yapmaktadırlar.

4.3.1.2.4. Tekrarların Yazımı

Ana Lehçe (AZT)	Hedef Lehçe (TT)	Öğrencinin Hatası
az-maz, , kağız-kuğuz,	dedikodu, karmakarışık	dedi-kodu karma-karışık
alış-veriş, az-çox, bitməz-tükənməz, iki-üç, tez-tez, gülə-gülə	alışveriş, az çok, bitmez tükenmez, iki üç, güle güle	alış-veriş, az-çok, bitmez- tükenmez, iki-üç, güle-güle
uy-uy, vay-vay, pəh-pəh, ha-ha-ha	oy oy, vay vay, peh peh, ha ha	uy-uy, vay-vay, peh-peh, ha-ha-ha

³⁵ TT'deki yazım kuralları için Türk Dil Kurumunun internet sitesinde yer alan Yazım Kılavuzu (TDKYK) kullanılmıştır.

Tabloda görüldüğü gibi, tekrar gruplarının yazımında da iki lehçe arasında farklılık bulunmaktadır. AZT'de her tür tekrar grubu kısa çizgiyle birbirine bağlanmaktadır (Dəmirçizadə 2007: 230-233). TT'de ise tekrar grubu yapısındaki sözcükler çoğunlukla ayrı (gülə gülə, vah vah vb.) nadiren de birleşik (dedikodu, alışveriş) yazılmaktadır (TDKYK). Öğrenciler, AZT'deki kuralı TT yazarken de uygulayabilmekte ve böylece anlam ayırıcı olmayan bir hata yapmaktadırlar.

4.3.1.2.5. Soru Ekinin Yazımı

Ana Lehçe (AZT)	Hedef Lehçe (TT)	Öğrencinin Hatası
gözəlmi, oxuyurmu, odurmu	güzel mi, okuyor mu, o mu	gözəlmi, okuyormu, odurmu/omudur

Yazım kuralları açısından iki lehçe arasındaki farklılıklardan biri de soru ekinin yazımıdır. Tabloda görüldüğü gibi, Az. T.'de soru eki her zaman isme ve fiile birleşik (*gözəlmi? oxurmu?*) yazılırken (Dəmirçizadə 2007: 247.), TT'de ise her zaman ayrı yazılır (TDKYK): *güzel mi, okuyor mu?* Öğrenciler, TT yazarken ana lehçelerindeki kuralı uygulayarak hata yapabilmektedir.³⁶

4.3.1.2.6. Birleşik Fiillerin Yazımı

Ana Lehçe (AZT)	Hedef Lehçe (TT)	Öğrencinin Hatası
rədd edilən	reddedilen	redd edilen
səyr etdim	seyrettim	seyr ettim
gedə bilir	gidebilir	gide bilir
hiss etmir	hissetmiyor	hiss etmiyor
kəşf edə bilər	keşfedebilir	keşf ede bilir

Birleşik fiillerin yazımı konusunda da iki lehçe arasında anlam ayırıcı olmayan yazım farklılıkları bulunmaktadır. TT'de *isim + yrd. fiil* yapısında olan, yani etmek, eylemek, kılmak vb. yrd. fiillerle kurulan birleşik fiiller, ilk kelimesinde herhangi bir ses düşmesi veya türemesi olmazsa ayrı (dans etmek, el etmek, göç etmek); eğer bu ses olaylarından biri gerçekleşiyorsa birleşik yazılır (hissetmek, reddetmek, seyretmek) (TDKYK). AZT'de ise yardımcı fiille olmuş tüm birleşik fiiller ayrı yazılır (Dəmirçizadə 2007: 247.). Tabloda da görüldüğü gibi öğrenciler ana lehçelerindeki bu kuralı TT'de kullanarak hata yapabilmektedirler.

4.3.2. Ses Bilgisi Hataları³⁷

4.3.2.1. Ünsüz Uyumları (Ünsüz Uyumsuzluğu)

Ana Lehçe (AZT)	Hedef Lehçe (TT)	Öğrencinin Hatası
gəlmişdi, yoxdur, atdan	gelmişti, yoktur, attan	gelmişdi, yohdur, atdan
rəng, məqsəd, əlac(~dərman), kitab alıb, dörd, süd, dodaq	renk, maksat, ilaç, kitap alıp, dört, süt, dudak	reng, maksad, ilac, kitab alıb, dörd, süd, dodak
ağaçlıq, gözlük, odunluq odunluq	ağaçlık, gözlük, odunluk	ağaçlıq, gözlük, odunlug
əməkci, dilçi, gözçü, xəbərçi	emekçi, dilci, gözcü, haberci	emekci, dilçi, gözçü, habarçı

AZT ile TT ses bilgisi açısından da birtakım farklılıklara sahiptirler. Bunların başında ünsüz uyumu/uyumsuzluğu gelmektedir. TT'de kelimelere gelen ekler, kökteki ünsüzün özelliğine

³⁶ İki lehçe arasında elbette çok daha fazla yazım kuralı farklılığı bulunmaktadır. Ancak burada verdiğimiz örnekler öğrencilerin yaptıkları hatalardan çıkarılan örneklerdir.

³⁷ AZT'nin ses bilgisi özellikleri için bk. Dəmirçizadə 2007.

(tonluluk, tonsuzluk) uygun ses birimlerinden oluşurken, diğer bir ifadeyle ünsüzler eklenme sırasında tonluluk-tonsuzluk açısından uyuma girerken (ünsüz uyumu) (Ergin 1997: 75-78) AZT'de bu uyum görülmez (Dəmirçizadə 2007: 114-115). Buna *ünsüz uyumsuzluğu* adı verilmektedir (Kartallıoğlu, Yıldırım 2007: 178) . Tabloda da görüldüğü gibi, AZT'de Türkçe kökenli kelimelere gelen ekler ünsüzler açısından kök ile uyumsuzdur: *gəlmişdi, gözçü*. TT'de ise ünsüz uyumu tamdır: *gəlmişdi, gözçü*. Ayrıca, TT'de hiçbir kelime tonlu ünsüz ile bitmezken AZT'de bu kural yoktur: AZT *ağaçlıq, odunluq* ~ TT. *ağaçlık, odunluk*. Lehçeler arasındaki bu fark alıntılarda da görülmektedir. AZT'de özellikle Arapça ve Farsçadan yapılan alıntılar özgün haliyle yazılırken (*rəng, kitab*) TT bu alıntılardaki son sesi tonsuzlaştırmaktadır: *renk, kitap*. TT öğrenen Azerbaycanlı öğrenciler tarafından ana lehçelerinden hedef lehçeye bulaştırılan anlam ayırıcı olmayan bu farklar hatalı kullanıma neden olmaktadır.

4.3.2.2. Ünsüz Düşmesi

	Ana Lehçe (AZT)	Hedef Lehçe (TT)	Öğrencinin Hatası
TT y- ~ Az Ø-	igid, ıldız/ulduz, üz, ürək	yiğit, yıldız, yüz, yürek	igit, ıldız/ulduz, üz, ürek
TT -r ~ Az [-Ø]	Bu Əlidi. Çörək hazırdı? Yoxdu?	Bu Ali(dir). Yemek hazır mı(dır)? Yok mu(dur)?	Bu Alidi Yemek hazırdı? Yokdu?

AZT ile TT arasındaki bir diğer ses bilgisi farkı ünsüz düşmesidir. Bunlardan biri söz başı *y-* düşmesidir. Bu ses olayı tamamlanmış bir ses olayıdır ve söz varlığına yansımıştır: *igid, ıldız/ulduz, üz*. Bu kelimeler TT'de şu şekildedir: *yiğit, yıldız, yüz*. Bir diğer fark ise son ses *-r* düşmesidir. Bu olay konuşmada gerçekleşmektedir (Dəmirçizadə 2007: 119). AZT'de *-dir* bildirme ekinin telaffuzunda genellikle *-r* sesi düşürülmektedir: *"Bu Əlidi "Bu Ali(dir)." Çörək hazırdı? "Yemek hazır mı(dır)?"* vb. Ancak bu AZT'de yazıya yansıtılmamaktadır. Öğrenciler anlam ayırıcı olmayan bu hatayı, diğer hatalardan farklı olarak, TT'de sadece konuşma sırasında yapmaktadırlar.

c. Ünsüz Değişimleri

Ses Değişimi	Ana Lehçe (AZT)	Hedef Lehçe (TT)	Öğrencinin Hatası
ET k- > BT. -g	keç-, keçid, köç-, könül	geç-, geçit-, göç-, gönül	keç-, keçid/t, köç-, könül
ET -k > BT. -g > y	göy, dəy-, döy-,	(kök>) gök, (teg- >) değ-, (tög- >) dök-	göy, dəy-, töy-,
TT k- ~ AZT -ğ	qara, qoyun, qardaş	kara, koyun, kardeş	gara, goyun, gardaş
ET t- > BT d- > y	tök-, tüş, tik-, toxun-	dök, düş, dik-, dokun-	tök-, tüş, tik-, tokun-
TT -k- ~ AZT -h-	qorxmaq, axşam, yuxu	korkmak, akşam, uyku	korhmaq, ahşam, yuku
TT V-k-V > -ğ- AZT V-k-V >> -y-	dirək+ə > dirəyə bəşik+i > bəşiyi deyiləm, dediyim kimi	direğe, beşiği, değilim, dediğim gibi	direye, beşiyi, deyilim, dediyim kimi/gibi
TT V-ğ-V > -ğ- AZT V-ğ-V >> -y-	əyil-, dəyiş-, düymə	eğil-, deyiş-, düğme	eyil-, deyiş-, düyme

Tabloda görüldüğü gibi ünsüz değişimleri açısından iki lehçe arasında görülen ve anlam ayırıcı olmayan bu farklılıklar, TT öğrenenlerin, yazmada ve konuşmada kelimeleri AZT'deki fonetik yapılarıyla kullanarak hata yapmasına neden olabilmektedir. Örneğin, tabloda da görüldüğü gibi öğrenciler; *geç-* yerine *keç-*, *gök* yerine *göy*, *koyun* yerine *qoyun*, *akşam* yerine *ahşam*, *direğe* yerine *direye*,

değiş- yerine *deyiş-* kelimelerini kullanarak, diğer bir ifadeyle, kelimelerin ana lehçelerindeki biçimini TT konuşmada ve yazmada tercih ederek hata yapmaktadırlar.

ç. Yer Değiştirme/Göçüşme (Metatez)

Ana Lehçe (AZT)	Hedef Lehçe (TT)	Öğrencinin Hatası
torpaq, çılpaq, öskür-, yarpaq, arvad	toprak, çıplak, öksür-, yaprak, avrat	torpak, çılpak, öskür-, yarpak, avrat

Azerbaycanlı öğrencilerin TT öğrenirken yaptıkları hatalardan biri de, iki lehçede ortak olan ancak seslerinde yer değiştirme gerçekleşmiş kelimeleri AZT'deki biçimlerini kullanmalarıdır. Tabloda da görüldüğü gibi, öğrenciler TT yazmada veya konuşmada AZT'deki *torpaq*, *çılpaq*, *öskür-* gibi kelimeleri ana lehçelerindeki biçimleriyle kullanarak hata yapabilmektedirler.

d. İkizleşme/İkiz Ünsüz

Ana Lehçe (AZT)	Hedef Lehçe (TT)	Öğrencinin Hatası
yeddi, səkkiz, saqqız, toqqa, addım	yedi, sekiz, sakız, toka, adım	yeddi, sekkiz, sakkız, tokka, addım

TT'nin önemli ses bilgisi özelliklerinden biri, kök halindeki kelimelerde ikiz ünsüz bulunmamasıdır (Ergin 1997: 66-67). Ancak bu özellik AZT'de yoktur. Öğrenciler, yazıda veya konuşmada bu kelimeleri ana lehçelerindeki ikiz ünsüzlü biçimleriyle kullanmakta ve anlam ayırmedici olmayan bir hata yapmaktadırlar.

e. Ünlü Değişmeleri

Değişme	Ana Lehçe (AZT)	Hedef Lehçe (TT)	Öğrencinin Hatası
TT a ~ Az. ə	qəbir, əxlaq, vətən	kabir, ahlak, vatan	kebir, ehlak, veten
TT ı ~ Az. i	işiq, ıssız, ilan	ışık, ıssız, yılan	ışık, ıssız, ilan "yılan"
TT u, ü ~ Az. o, ö	hökm, möhür, möcüzə	hüküm, mühür, mucize	hökm, möhür, möcüzə
TT o ~ Az. u	buynuz, xoruz, süfrə	boynuz, horoz, sofrə	buynuz, horuz, süfrə
TT a ~ Az. o, ö	ovçu, dovşan, pilov	avcı, tavşan, pilav	ovçu, dovşan, pilov
TT e ~ Az. ö, o	dövr, mövsüm, övliya	devir, mevsim, evliya	dövr, mövsüm, övliya

İki lehçe arasındaki ünlü değişmeleri, öğrencilerin yaptıkları hataların önemli bir nedeni olarak görülmektedir. Tabloda da görüldüğü gibi anlam ayırmedici olmayan bu hatalar, öğrencilerin TT konuşmada ve yazmada kelimelerin ana lehçelerindeki biçimlerini kullanmalarından kaynaklanmaktadır.

4.3.3. Biçimbirim (Morfoloji) Hataları³⁸

4.3.3.1. Belirtme Hali Eki

Ana Lehçe (AZT)		Hedef Lehçe (TT)		Öğrencinin Hatası
Ek	Örnek	Ek	Örnek	
Ünlü + -nI, -nU, Ünsüz + -I, -U	Qapı-nı bağla. Kitab-ı oxudum.	-I, -U	Kapıyı kapat. Kitabı okudum.	Kapını kapat. ("Kapıyı kapat.")

³⁸ AZT'nin biçimbirim (morfoloji) özellikleri için bk. Hüseyinzadə 2007.

AZT ile TT, biçim bilgisi açısından da birtakım farklılıklara sahiptirler. Bu farklılıklardan biri de belirtme hali ekidir. AZT’de ünlü ile biten isimlere -nI, ünsüz ile biten isimlere ise -I belirtme hali eki getirilir (Hüseynzadə 2007: 177). TT’de ise belirtme hali eki -I’dir. -nI sadece zamir çekimlerinde (*bunu, seni onu* vb.) kullanılmaktadır (Ergin 1997: 231-233). Tabloda da görüldüğü gibi, Azerbaycanlı öğrencilerin TT öğrenme sürecinde yaptıkları biçim bilgisi hatalarından biri de belirtme hali ekidir. Öğrenciler, isim çekimlerinde ünsüzle biten kelimelerin çekiminin iki lehçede de aynı olmasından dolayı sadece ünlüyle biten kelimelerde ana lehçelerinde olduğu gibi -nI belirtme hali ekini kullanarak hata yapabilmektedirler.

4.3.3.2. Bulunma Hali Eki

Ana Lehçe (AZT)		Hedef Lehçe (TT)		Öğrencinin Hatası
Ek	Örnek	Ek	Örnek	
-dA	çiçəkdə, məktəbdə, ağacda	-DA	çiçekte, mektepte, ağaçta	çiçekde, mektebde, ağaçda

İki lehçe arasındaki biçimbilgisi farklılıklarından biri de bulunma hali ekinin AZT’de ünsüz uyumuna girmemesi ve sadece tonlu biçiminin (-dA) kullanılmasıdır (Hüseynzadə 2007: 54). Bu nedenle, Tabloda görüldüğü gibi, öğrenciler ana lehçelerindeki bu kuralı, TT’nin bulunma hali ekinin kullanımında da uygulayarak hata yapabilmektedirler.³⁹ Ancak bu hata da anlam ayırıcıdır.

4.3.3.3. Ayrılma Hali Eki

Ana Lehçe (AZT)		Hedef Lehçe (TT)		Öğrencinin Hatası
Ek	Örnek	Ek	Örnek	
-dAn	ürəkdən, soyuqdan, şirkətdən	-DAn	yürekten, soğuktan, şirketten	yürekden, soğukdan, şirketten

İki lehçe arasında bulunma hali ekindeki farklılığın aynısı ayrılma hali ekinde de bulunmaktadır. AZT’de sadece tonlu biçimi (-dAn) kullanılan bu ek (Hüseynzadə 2007: 55), TT’de dört biçimlidir : -DAn (Ergin 1997: 235-237). Öğrenciler bu ekin tonlu ve tonsuz biçimlerinin kullanımında da, tabloda da görüldüğü gibi, hata yapabilmektedirler. Bu hata da iletişimde anlaşılabilirliği etkileyen bir durum değildir.

4.3.3.4. İsim Bildirmesi ve Zamir Kökenli Şahıs Ekleri

		Ana Lehçe (AZT)		Hedef Lehçe (TT)		Öğrencinin Hatası
Bildirme Ekleri	T.1.Ş.	-Am	gözələm, yaxşıyam	-Im	güzelim, iyiyim	
	T.2.Ş.	-sAn	subaysan, tələbəsən	-sIn	bekarsın, öğrencisin	bekarsan, öğrencisen
	Ç.1.Ş.	-Iq/-Ük	Azərbaycanlıyıq	-Iz	Azərbaycanlıyız	Azərbaycanlıyık
Şahıs Ekleri	T.1.Ş.	-Am	yazaram	-Im	yazarım	yazaram , bularam
	T.2.Ş.	-sAn	oxursan	-sIn	okursun	okursan
	Ç.1.Ş.	-Iq/-Ük	baxarıq	-Iz	bakarız	bakarık

AZT ile TT arasındaki önemli biçim bilgisi farklılıklarından biri de zamir kökenli şahıs ekleri ve bu eklerden oluşmuş isim bildirme ekleridir. Tabloda da görüldüğü gibi bu iki tür ekin teklik 1 ve 2 ile

³⁹ Bulunma hali ekindeki bu hata, aynı zamanda elbette bir ses bilgisi (ünsüz uyumu/uyumsuzluğu) konusudur. Aynı durum ayrılma hali eki için de geçerlidir. Bu nedenle, bahsedilen hata çalışmamızda hem ses bilgisi hem de biçim bilgisi başlıkları altında verilmiştir.

çokluk 1. şahıs ekleri iki lehçede farklı biçimdedirler (Hüseynzadə 2007: 58-63, Ergin 1997: 283, 315). TT öğrenen Azerbaycanlı öğrenciler çok sık kullanılan bu eklerin kullanımında ana lehçelerindeki biçimleri kullanarak hata yapabilmektedirler. Hatta, bu hata AZT'de kullanılmayan sözlerde de yapılabilmekte ve böylece tipik bir *bulaştırma* olayı gerçekleşmektedir: *iyiyem, öğrencisen, bularam vb.*

4.3.3.5. Şimdiki Zaman Çekimi

Ana Lehçe (AZT)		Hedef Lehçe (TT)		Öğrencinin Hatası
Ek	Örnek	Ek	Örnek	
-İr	gədirəm, baxırıq	-yor	gidiyorum, bakıyoruz	gidirem, bakırız
-mİr	yıxılmırsan, başlamır	-mA-yor	yıkılmıyorsun, başlamıyor	yıkılmırsın, başlamır

İki lehçe arasındaki önemli biçim bilgisi farklılıklarından biri de fiil çekimleridir. Bunlardan şimdiki zaman çekiminin olumlu AZT'de *-İr* ekiyle, olumsuz *-mİr* ekiyle yapılırken (Hüseynzadə 2007: 152) TT'de olumlu çekim *-yor*, olumsuz çekim *-mA-yor* biçimleriyle gerçekleşmektedir (Ergin 1997: 295-298). Tabloda da görüldüğü gibi öğrenciler, ana lehçelerindeki biçimleri, TT yazma ve konuşmada da kullanmakta ve hata yapabilmektedirler.⁴⁰

4.3.3.6. Geniş Zaman

Ana Lehçe (AZT)		Hedef Lehçe (TT)		Öğrencinin Hatası
Ek	Örnek	Ek	Örnek	
-Ar	görərəm, gələrsən, yaşayarıq	-r, -Ar, İr	gör-ü-r-üm, gel-ir-sin, yaşa-r-ız	görerim, gellersin, yaşayarız

Fiil çekimlerinden geniş zaman çekimi (AZT qeyri-qəti gələcək zaman) de iki lehçe arasındaki farklardan biridir. ET ve EAT'de geniş zaman ekleri *-ur/-ür, -ar/-er ve -r'*dir. İki lehçenin farklı coğrafyalarda yazı dili olma sürecinde bu eklerden sadece *-Ar*, AZT'nin geniş zaman eki olarak kullanılırken TT'de geniş zaman eki olarak hem *-r* hem de *-Ar* kullanılmıştır (Hüseynzadə 2007: 153; Ergin 1997: 291-295). Bazı fiillerde geniş zaman ekindeki ünlü iki lehçe arasındaki fark olarak dikkat çekmektedir. Örneğin, *gör-* fiili AZT'de geniş zaman ile *gör-ər* biçiminde, TT'de *gör-ü-r* biçiminde çekimlenmektedir. Ana lehçesinde geniş zaman eki sadece *-Ar* biçiminde olan öğrenciler TT'deki her fiili geniş zamana bu ekle sokarak hata yapabilmektedirler. Ancak bu da anlam ayırdedici bir hata değildir.

⁴⁰ Şimdiki zaman çekimi için TT'de kullanılan *-yor* ekinin TT'nin AZT'den en belirgin farkı olması ve bu farkın da sürekli olarak dile getirilip vurgulanması nedeniyle Azerbaycanlı öğrencilerin TT öğrenme sürecinde en çok dikkat ettikleri ve belki de en az hata yaptıkları biçimin *-yor* eki olduğu belirtilmelidir. Gerçekten de *-yor* eki, TT'nin en belirgin göstergelerinden biridir. Sadece TT'de kullanılan bu ek, Azerbaycanlı öğrenciler için de TT öğrenmenin en önemli göstergesi olma özelliğine sahiptir. Bu nedenle öğrenciler bu eki kullandıklarında, TT öğrendiklerini ve konuşabildikleri düşünmektedirler. Şu cümleler bu düşüncenin ürünüdürler ve "Türkiye Azerbaycancası" şeklinde de adlandırılan örneklerdir: Tanış etmek istiyorum. (AZT Sizi *tanış etmək istəyirəm.*), Karanlık düşüyordu. (AZT *Qaranlıq düşürdü.*), Beni gözlüyordu. (AZT *Məni gözləyirdi.*)

4.3.3.7. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Ana Lehçe (AZT)			Hedef Lehçe (TT)		Öğrencinin Hatası
Ek	Şahıs	Örnek	Ek	Örnek	
-İb	T.2. T.3. (-dİr) Ç.2. Ç.3.(-dİrlAr)	bilİbsən qoşub(dur) oxuyubsunuz baxıb(dır)lar	-	-	bilİbsen qoşub(dur) okuyubsunuz bakıb(dır)lar

AZT'de öğrenilen geçmiş zaman çekiminde *-mİş* ekiyle birlikte kullanılan *-İb* (< *-p* zarf-fiil) eki iki lehçe arasındaki farklılıklardan biridir. *-İb* eki AZT'de öğrenilen geçmiş zaman çekimi için sadece teklik ve çokluk şahıslarda kullanılmaktadır (Hüseynzadə 2007: 151). TT'de ise bu ek sadece zarf-fiil işlevinde kullanılmaktadır (Ergin 1997: 340-341). Tabloda da görüldüğü gibi öğrenciler, TT konuşma ve yazmada öğrenilen geçmiş zaman çekimlerinde 2. ve 3. şahıslarda bu eki kullanarak hata yapabilmektedirler. Bu ekin TT'de öğrenilen geçmiş zaman görevinde kullanılmamasına rağmen TT'yle sözlü iletişimde bulunan Azerbaycanlı bir öğrenci bağlamdan dolayı yine de anlaşılabilir. Bu ekin TT'de öğrenilen geçmiş zaman görevinde kullanılmamasına rağmen TT'yle sözlü iletişimde bulunan Azerbaycanlı bir öğrenci bağlamdan dolayı yine de anlaşılabilir.

4.3.3.8. Gelecek Zaman Eki

Ana Lehçe (AZT)		Hedef Lehçe (TT)		Öğrencinin Hatası
Ek	Örnek	Ek	Örnek	
-AcAq	gələcəyəm	-AcAk	geleceğim	geleceyim

Gelecek zaman eki her iki lehçede aynıdır. Ancak bu ekin teklik 1. şahıstaki kullanımında gerçekleşen ses değişmesi açısından iki lehçe arasında bir fark vardır: Gelecek zaman t.1.ş. çekiminde AZT'de ekin *-əcək* biçimi *-əm* şahıs eki aldığımda *-k* sesi akıcılaşarak yarı ünlü ve ön damak *-y* sesine dönüşür: *gələcəyəm* (Hüseynzadə 2007: 153). TT'de ise *-k* sesi yine akıcılaşır ancak yarı ünlü *-ğ* sesine dönüşür: *yapacağım* (Ergin 1997: 302-304). Tabloda da görüldüğü gibi öğrenciler, TT konuşma ve yazmada, gelecek zaman ekinin bu ses özelliğinde hata yapabilmektedirler. Ancak bu da iletişimde sorun yaratan anlam ayırıcı bir hata değildir.

4.3.3.9. Emir Çekimi

Ana Lehçe (AZT)		Hedef Lehçe (TT)		Öğrencinin Hatası
Ek	Örnek	Ek	Örnek	
T.1. -İm	baxım	-Ayİm	bakayım	bakım "bakayım"
Ç.1. -İq	işləyək	-Allm	çalışalım	çalışak "çalışalım"

AZT ile TT arasında fiil çekimlerinde emir çekiminde de farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar sadece teklik ve çokluk 1. şahıslarda görülmektedir. TT'de *-Ayİm* şeklindeki t.1.ş. emir eki (Ergin 1997: 304-308), AZT'de *-İm*; TT'de *-Allm* şeklindeki t.1.ş. emir eki, AZT'de *-İq* biçimindedir (Hüseynzadə 2007: 163-165). Tabloda da görüldüğü gibi öğrenciler, bu çekimde ana lehçesindeki biçimi kullanarak hata yapabilmektedir. Ancak bu hata da anlam ayırıcı değildir.

4.3.3.10. Gereklilik Çekimi

Ana Lehçe (AZT)		Hedef Lehçe (TT)		Öğrencinin Hatası
Ek	Örnek	Ek	Örnek	
-mAlı	gəlməliyəm	-mAlı	gelmeliyim	-
-AsI + şahıs eki	gələsiyəm	-AsI + İyelik + gel-	gelesim geldi	Gelesiyim
gərək + fiil+Ş.E	gərək gələm	-mA + iyelik + gerek	gelmem gerek	gerek gelem

AZT'de "felin lazım şekli" adıyla belirtilen çekim için kullanılan ek -AsI (Hüseynzadə 2007: 172); "felin vacib şekli" adıyla belirtilen çekim için kullanılan ek ise -mAlı'dır (Hüseynzadə 2007: 174). Ancak TT'de gereklilik çekimi olarak adlandırılan çekimin karşılığı olan bu ekler dışında AZT'de "gerek" sözüyle yapılan bir çekim daha bulunmaktadır. Bu nedenle, tabloda da görüldüğü gibi gereklilik çekimi her iki lehçede üç biçimde de yapılabilmektedir (Ergin 1997: 312-313). Ancak Aralarındaki fark, AZT'deki -Ası biçimiriyle yapılan gereklilik çekiminin (*gələsiyəm*) TT'de birleşik fiil yapısında olması (*gelesim gel-*) ve AZT'deki *gərək + fiil+Ş.E* yapısının (*gərək gələm*) TT'de *fiil + -mA + iyelik + gerek* yapısında (*gelmem gerek*) kullanılmasıdır. Azerbaycanlı öğrenciler ana lehçelerinde gereklilik çekimi için kullandıkları yapıları TT'de kullanarak hata yapabilmektedirler. Bu hata iletişimde anlam bulanıklığı yaratmaktadır. Çünkü bu yapılar (-AsI, gerek + fiil + Ş.E.) TT'de bulunmamaktadır.

4.3.3.11. Soru Çekimi

	Ana Lehçe (AZT)	Hedef Lehçe (TT)	Öğrencinin Hatası
T.1.Ş.	görmüşəmmi?	görmüş müyüm?	görmüşəmmi?
T.2.Ş.	yazacaqsanmı?	yazacak mısın?	yazacaksınmı?
Ç.1.Ş.	öyrənirikmi?	öğreniyor muyuz?	öyrenirizmi?
Ç.2.Ş.	qoşmalısızmı?	koşmalı mısınız?	koşmalısızmı?

Yazım hataları bölümünde de değinildiği gibi (4.3.1.2.5. Soru Ekinin Yazımı), soru ekinin hem fiil hem de isim çekimlerindeki yazımında iki lehçe arasında farklılık bulunmaktadır. Bununla birlikte, fiillerin soru çekiminde yapı açısından da iki lehçe arasında önemli bir fark bulunmaktadır. Zamir kökenli şahıs ekleriyle çekimlenen zamanlarda (ör. Öğrenilen geçmiş, gelecek, şimdiki, geniş zaman; gereklilik) AZT'de soru eki, zaman ve şahıs ekinden sonra kullanılırken (*Görmüşəmmi? Öyrənirikmi?*) (Hüseynzadə 2007: 259), TT'de soru eki zaman ile şahıs ekinin arasında kullanılmaktadır (Ergin 1997: 332-333). Diğer bir ifadeyle, TT'de zamir kökenli şahıs ekleriyle çekimlenen zamanlarda şahıs eki, soru ekine getirilir (*Görmüş müyüm? Öğreniyor muyuz?*). Tabloda da görüldüğü gibi, bu tür çekimlerde öğrenciler ana lehçelerindeki yapıyı TT'de de kullanarak anlam ayırdedici olmayan bir hata yapabilmektedirler.⁴¹

⁴¹ Yukarıda, şimdiki zaman çekimi için kullanılan -yor eki konusunda ifade edilen durum, soru edatı için de söylenebilir. TT'de hem yazı hem de konuşma dilinde kullanılan ml soru edatının TT'nin AZT'den özellikle konuşma dilindeki en belirgin farkı olması ve bu farkın da sürekli olarak dile getirilip vurgulanması nedeniyle Azerbaycanlı öğrencilerin TT öğrenme sürecinde en çok dikkat ettikleri ve belki de en az hata yaptıkları diğer bir biçim de ml soru ekidir.

4.3.3.12. Zarf-Fiil Ekleri

Ana Lehçe (AZT)		Hedef Lehçe (TT)		Öğrencinin Hatası
Ek	Örnek	Ek	Örnek	Örnek
-AndA	görəndə	-IncA -DIğIndA	görünce, gördüğünde	Görende
-Ib	gözləyib	-Ip	bekleyip	Bekleyib

AZT ile TT arasındaki zarf-fiil eklerinde de farklılıklar görülmektedir. Bunlardan biri -AndA ekidir. AZT'de *zaman, hal, durum* bildiren bu ek (Hüseynzadə 2007: 195) TT'de kullanılmamakta, aynı işlev için -IncA, -DIğIndA zarf-fiil ekleri kullanılmaktadır (Ergin 1997: 341, 347). Öğrenciler ana lehçelerindeki bu eki TT'de de kullanarak hata yapabilmektedirler.

Zarf-fiillerdeki diğer bir farklılık ise AZT'deki -Ib ekiyle ilgilidir. Her iki lehçede de kullanılan bu ek (Hüseynzadə 2007: 193-194, Ergin 1997: 340-341) ET'de -p biçimindedir.

Ek, BT'de yardımcı ünlüyü de bünyesine almış, önceleri sadece dar-yuvarlak ünlülü olarak, Osmanlı Türkçesi döneminden itibaren de ünlü uyumuna girmiş -Ip, -Up biçimleriyle kullanılmıştır (Ergin 1997: 340). Ancak Arap alfabesinde pe harfinin bulunmaması nedeniyle Karahanlılar döneminden itibaren Arap alfabesindeki be harfiyle yazılmıştır. -p zarf-fil ekinin be harfiyle yazılması, Farsçada da bulunan pe harfinin alınıp Türkçenin asli seslerinden biri olan /p/ sesinin yazımı için kullanılmaya başlamasına rağmen devam etmiştir. Türkçenin en temel ses özelliği olan son seste tonlu ünsüz bulunmama kuralına rağmen gelenekselleşen bir yazım özelliği olarak bu durum TT'de Harf Devrimine kadar devam etmiştir. Latin esaslı Türk alfabesine geçilmesinden sonra ise bu ek -Ip, -Up şeklinde p harfiyle yazılmaya başlamıştır. AZT'de ise bu değişim yaşanmamış, telaffuzda /p/ olarak söylenen bu ek Latin alfabesine geçildikten sonra da Arap yazım geleneğine bağlı kalınarak -Ib biçiminde yazılmaya devam etmiştir. İşte bu nedenle, tabloda da görüldüğü gibi, TT öğrenen öğrencilerde bu eki ana lehçelerindeki biçimiyle yazma eğilimi görülmektedir. Bu da anlam ayırtıcı olmayan bir hata olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.3.3.13. Edat

Ana Lehçe (AZT)		Hedef Lehçe (TT)		Öğrencinin Hatası
Ek+ Edat	Örnek	Ek+ Edat	Örnek	Örnek
-An + kimi	Eve çatan kimi...	-DIğI gibi -DIğIndA -r ... -mAz -IncA	Eve vardığı gibi... Eve varır varmaz...	Eve varan kimi...
-An-dAn+ sonra	Otağı səliqəyə salandan sonra...	-DiktAn + sonra	Odayı düzelttikten sonra...	Odayı düzeltenden sonra...
-e görə	Söylədiklərinə görə üzr istədi.	-DIğI için	Söyledikleri için özür diledi.	Söylediklerine göre özür diledi.

Her iki lehçe arasında edatlar (AZT qoşma) ve onların isme bağlanma biçimleri açısından da farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, AZT'de *karşılaştırma, benzetme; zaman; mekânda sınırlama* işlevleriyle kullanılan *kimi* edatı (Hüseynzadə 2007: 221), TT'de *gibi* biçimiyle kullanılmaktadır (Ergin 1997: 371). Ancak *kimi* edatı, zaman işlevi için kullanıldığında isme -An sıfat-fiil ekiyle bağlanmaktadır. İşte bu işlev için TT'de *gibi* edatı isme -DIğI sıfat-fiiliyle bağlanır: *Gittiği gibi beni aradı*. Ayrıca bu işlev için TT'de daha çok tabloda da görüldüğü gibi -DIğIndA, -r ... -mAz, -IncA zarf-fiil ekleri kullanılır. Benzer bir durum *sonra* edatı için de geçerlidir. AZT'de -An-dAn+ sonra yapısında kullanılan bu edat (Kartallıoğlu, Yıldırım 2007: 214), TT'de geldiği isme -Dik-tAn ekleriyle bağlanmaktadır.

İki lehçe arasında, bağlandıkları eklerdeki farklılıkların yanı sıra, işlevleri açısından da farklılıklar olan edatlar bulunmaktadır. Bunlardan biri, *göre* edatıdır. Tabloda görüldüğü gibi, Bu edat iki lehçede de aynı biçimde (yönelme hali ekiyle) isme bağlanmasına rağmen, edatın AZT'deki sebep bildirme işlevini (Hüseynzadə 2007: 225), TT'de *-Diği* ekleriyle isme bağlanan *için* edatı karşılamaktadır (Ergin 1997: 370).

Sonuç olarak her üç durumda da öğrenciler, edatların ana lehçelerindeki işlev ve kullanımlarını TT'ye bulaştırmakta ve hata yapabilmektedir.

4.3.4. Söz Varlığı Hataları

4.3.4.1. Aynı Anlam, Farklı Çatı

Ana Lehçe (AZT)	Hedef Lehçe (TT)	Öğrencinin Hatası
oyat- "uykudan kaldırmak"	uyandır-	uyat-
səsləş- "çağırmaq"	seslen-/sesle-	sesleş-
soruş- "soru sormak"	sor-	soruş-
yeyil- "yemek yenmesi"	yen-	yeyil-
hazırlaş- "hazırlanmaq"	hazırlan-	hazırlaş-
yaxınlaş- "yaklaşmaq, yanına gəlmək"	yaklaş-	yakınlaş-

AZT ile TT arasında söz varlığı açısından önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıkların çok önemli bir kısmı alıntı sözlerden, bir kısmı da Türkçe kökenli sözlerdeki ses ve anlam değişmelerinden kaynaklanmaktadır. Örneğin, tabloda da görüldüğü gibi, bazı kelimeler farklı çatı eklerinden dolayı farklı yapılara sahip olmalarına rağmen iki lehçede de aynı anlamda kullanılmaktadır (ADİL)⁴². Öğrenciler, tabloda da görüldüğü gibi, kelimeleri ana lehçelerindeki (AZT) biçimiyle kullanarak hata yapabilmektedirler.

4.3.4.2. Aynı Anlam, Benzer Ses Yapısı:

Ana Lehçe (AZT)	Hedef Lehçe (TT)	Öğrencinin Hatası
pendir	Peynir	pendir
yüzdillik	Yüzyıllık	yüzdillik
zeytun	Zeytin	zeytun
cür	Tür	cür
tüfəng	Tüfek	tüfəng
gülrüz	güleryüzlü	gülrüz
gözəl	Güzel	gözəl
çeynə-	çiğne-	çeyne-

AZT ile TT arasındaki söz varlığı farklılıklarından önemli bir kısmı aynı anlamda, ancak küçük ses değişiklikleriyle kullanılan kelimelerden kaynaklanmaktadır. Tabloda da görüldüğü gibi bu ses farklılıkları, öğrencilerin ana lehçelerindeki (AZT) biçimi kullanarak hata yapmalarına neden olabilmektedir.

⁴² Azərbaycan Dilinin İzahlı Lügəti

4.3.4.3. Farklı Anlam, Aynı/Benzer Ses Yapısı (yalancı eş değer)⁴³:

Ana Lehçe (AZT) ⁴⁴	Hedef Lehçe (TT)	Öğrencinin Hatası
axtar- "aramak"	aktar- "Bir şeyi bir yerden başka bir yere geçirmek"	aktar- "aramak",
ata "baba"	ata "kişinin geçmişte yaşamış büyükleri"	ata "baba"
baba "dede"	baba "baba"	baba "dede"
bekar "işsiz"	bekar "evlenmemiş kişi"	bekar "işsiz"
subay "bekar"	subay "askeri rütbe"	subay "bekar"
çəngəl "çatal"	çəngəl "bir yere takmaya yarayan ucu sivri ve eğri demir"	çəngəl "çatal"
daniş- "konuşmak"	daniş- "fikrini almak"	daniş- "konuşmak"
ərik "kayısı"	erik "erik"	erik "kayısı"
qatıq "yoğurt"	katık "ekmeğin yanında yenen yiyecekler"	katık "yoğurt"
qonaq "konuk, misafir",	konak "büyük ve gösterişli ev"	konak "konuk, misafir",
kənd "köy"	kent "şehir"	kend "köy"
meşə "orman"	meşe "bir ağaç türü"	meşe "orman"
oxşa- "benzemek"	okşa- "dokunarak sevmek"	okşa- "benzemek"

AZT ile TT arasındaki söz varlığı farklılıklarından en önemli kısmını aynı veya benzer ses yapısına sahip (sesteş) olan ve farklı anlamlara gelen kelimeler oluşturmaktadır. Bu tür kelimelere *yalancı eş değer kelimeler* adı verilmektedir (Uğurlu 2011)⁴⁵. AZT öğretimi ve öğreniminde de en önemli güçlük olarak karşımıza çıkan yalancı eş değer kelimeler, Azerbaycanlı öğrencilerin TT öğrenme sürecinde de en çok güçlük çektikleri konudur. Bu nedenle öğrenciler, tabloda da görüldüğü gibi, kelimeleri ana lehçelerindeki anlamıyla kullanarak hata yapabilmektedirler.

4.3.4.4. Deyim/Kalıp Söz

Ana Lehçe (AZT)	Hedef Lehçe (TT)	Öğrencinin Hatası
xoşun/xoşuna gəl-	hoşa git-	hoşun/hoşuna gel-
xoş gördük	hoş bulduk	hoş gördük
tanış et-	tanıştır-	tanış et-
başə sal-	anlat-	başə sal-
başə düş-	anla-	başə düş-
şikayətlən-	şikayet et-	şikayetlen-
üzr istə-	özür dile-	üzr iste-
siqaret çək-	sigara iç-	sigaret/sigara çek-
rəhmətə gət-	rahmetli ol-	rahmete git-
dərs keç-	ders ver-	ders geç-

Söz varlığının önemli bir kısmını deyimler ve kalıp sözler oluşturmaktadır. Bunlar iki lehçe arasındaki farklılıkları oluşturan unsurlardandır. Bu deyim veya kalıp sözlerden bazıları yardımcı fiille birbirinden ayrılır (AZT *dərs keç-* ~ TT *ders ver-*, AZT *üzr istə-* ~ TT *özür dile-*) bazıları yapı olarak farklıdır (AZT *tanış et-* ~ TT *tanıştır-*, AZT *şikayətlən-* ~ TT *şikâyet et-*) bazıları ise birleşik fiildeki yardımcı fiilin isme bağlandığı eklerle farklılaşmıştır (AZT *xoşun/xoşuna gəl-* ~ TT *hoşa git-*, AZT *rəhmətə gət-* ~ TT *rahmetli ol-*). Bu tür sözlerin kullanımında ana lehçesindeki yapıyı tercih eden öğrenciler, hata yapmış olmaktadır. Bu hatalar ise genellikle anlam ayırt edici değildir.

⁴³ TT ile AZT arasındaki yalancı eşdeğer kelimelerle ilgili bilgi için bk. Sultanzade 2009, Çelik 2005, Gürses 2000: 413-420.

⁴⁴ Verilen örneklerin anlamları Azərbaycan Dilinin İzahlı Lügəti'nden alınmıştır.

⁴⁵ Konuyla ilgili ayrıca bk. Uğurlu 2000, 2004, 2011, 2012.

4.3.4.5. Zamir

Ana Lehçe (AZT)	Hedef Lehçe (TT)	Öğrencinin Hatası
öz	kendi, öz	öz
həç nə, həç şey	hiçbir şey	heç ne, heç şey
heç kim, heç kəs	hiç kimse	heç kim, heç kəs
hamı, hamısı	Hepsi	hamı, hamısı
hərə (hərəmiz, hərədən vb.)	Hep	here (heremiz, hepimiz)
belə, elə	böyle, öyle	bele, ele

AZT ile TT arasındaki söz varlığı farklılıklarından biri de zamirlerdir. Zamirler dillerde en çok kullanılan kelime türü olduğu için bu konudaki farklılıklar da en çok yapılan hatalar grubuna girmektedir. AZT'nin dönüşlülük zamiri *öz*, TT'de bulunmakla birlikte, *öz* zamirinden daha çok *kendi* zamiri dönüşlülük işlevi için kullanılmaktadır. Öğrenciler, TT öğrenme sürecinde ana lehçelerinde olduğu gibi dönüşlülük işlevi için her yerde *öz* zamirini kullanarak hata yapabilmektedirler. Ayrıca, belirsizlik zamirlerinde (*həç ne, həç kəs, hamısı, hərə* vb.) ve işaret zamirlerinde (*belə, elə*) de iki lehçe arasında farklılıklar bulunmaktadır (Hüseynzadə 2007: 107-109, 111-114; Ergin 1997: 273-276, 279-280). Tabloda görülen bu zamirlerin öğrenciler tarafından TT konuşmada ve yazmada kullanılması bir hatadır. Bu hatalar iletişimde anlam bulanıklığı yaratabilmektedir.

4.3.5. Söz Dizimi Hataları

4.3.5.1. Ki'li Cümle

Ana Lehçe (AZT)	Hedef Lehçe (TT)	Öğrencinin Hatası
Gəldim ki görəəm səni.	Seni görmek için geldim.	Geldim ki göreyim seni.
İstəyirdim ki yazıçı olam.	Yazar olmayı çok isterdim.	İsterdim ki yazar olayım.
Müəllim deyər ki tez məktəbə qaytarın.	Hoca, hemen okula dönün, diyor.	Hoca der ki hemen okula dönün.
Hazırlaşırđı ki özü avtobusdan düşüb çölə çıxsın.	Kendisi otobüsten inip dışarı çıkmaya hazırlanıyordu.	Hazırlanırdı ki özü otobüsten inip dışarı çıksın.
Mən görəndə ki ders başlayıb, qapıdan qayıtdım.	Dersin başladığını görünce kapıdan (geri) döndüm.	Ben gördüm ki ders başlamış, kapıdan döndüm.

AZT ile TT arasında söz dizimi açısından da birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Bunların başında, ki'li cümle adı verilen cümle biçiminin AZT'de (Abdullayev, Seyidov vd. 2007: 301), TT'ye göre çok daha yaygın bir şekilde kullanılıyor olmasıdır. Uygurlar döneminden itibaren dini metinlerin tercüme faaliyetlerinin etkisiyle Türkçeye giren bu yapı, bu dönemden sonra özellikle Farsça ki'li cümlelerin etkisiyle gittikçe yaygınlaşmıştır. İran coğrafyasında konuşulan AZT'de bu etki biraz daha fazla olmuş ve Rusçada da bu yapının olması nedeniyle yüzyıllar süren Rus baskısı ve etkisi altında ki'li cümle yapısı gitgide artan bir kullanıma sahip olmuştur. OSMT'de çok yaygın bir kullanıma sahip olan bu yapı, TT döneminde yaşamaya devam etmektedir.

Ana lehçelerinde çok yaygın kullanıma sahip olan bu yapıyı öğrenciler, TT'de de kullanmaya devam etmektedirler. Tabloda görüldüğü gibi, iletişimde bir sorun oluşturmayan bu kullanımlardan bazıları, TT'de tercih edilmemeleri nedeniyle hata olarak görülmektedir.

4.3.5.2. Soru Cümlesi:

Ana Lehçe (AZT)	Hedef Lehçe (TT)	Öğrencinin Hatası
Mən de Nevşehir'ə gələcəyəm?	Ben de Nevşehir'e gelecek miyim?	Ben de Nevşehir'e geleceğim?
Aydan sən sən?	Aydan, sen misin?	Aydan sensin?
Çörək qəşəngdi?	Yemek güzel miydi?	Yemek güzeldi?

AZT ile TT arasında soru cümleleri açısından büyük bir fark bulunmamaktadır. Her iki lehçede de soru cümleleri soru eki ve soru zamirleriyle kurulmaktadır (Abdullayev, Seyidov vd. 2007: 86-93). Ayrıca iki lehçede de vurguyla da soru sorulabilmektedir. Ancak vurguyla soru sormak TT'de genellikle konuşma dilinde ve daha az tercih edilirken AZT'de hem konuşma dilinde hem de yazı dilinde çok sık kullanılan bir soru şeklidir. Öğrenciler, ana lehçelerinde olduğu gibi TT konulurken de sık sık vurguyla soru sorma eğilimindedir ve tabloda da görüldüğü gibi, bunu yazı dilinde de kullanarak hata yapabilmektedir.

4.3.5.3. Yeterlilik Fiili⁴⁶

	Ana Lehçe (AZT)	Hedef Lehçe (TT)	Öğrencinin Hatası
Olumlu	gəl-ə bil-ər-əm	gelebilirim	gele bilirim
Olumsuz	al-abil-mə-r-əm	al-ama-m	ala bilmem

AZT ile TT arasındaki söz dizimi farklılıklarından bir kısmı kelime gruplarından kaynaklanmaktadır. Bu kelime gruplarından biri de birleşik fiil yapısında olan yeterlilik fiilinin (AZT felin bacarıq şekli) çekimidir. Yeterlilik fiilinin olumlu çekimi iki lehçede de *-e bil-* yapısıyla yapılmaktadır (Hüseynzadə 2007: 177). Ancak AZT' de ayrı olarak yazılan bu fiil (*gal-a bil-ər-əm*), TT'de birleşik yazılır (*gelebilirim*). Öğrencilerin burada yaptıkları hatalar sadece bir yazım hatasıdır. Bu fiilin olumsuz çekiminde ise iki lehçe arasında fark bulunmaktadır. Tabloda da görüldüğü gibi AZT'de *-A bil-* yapısına olumsuzluk eki (*-mA*) getirilerek yapılan (*al-abil-mə-r-əm*) olumsuz çekim, TT'de *-AmA-* (<ET *u-ma-*) biçim birimiyle gerçekleştirilmektedir: *alamam* (Ergin 1997: 388-389). Öğrencilerin bu fiilde yaptıkları hataların çoğu olumsuz çekimdedir. Ana lehçelerindeki yapıyı kullanan öğrenciler TT konuşma ve yazmada hata yapabilmektedirler. Ancak bu hata da iletişimi olumsuz etkileyen anlam ayırıcı bir nitelik taşımaz.

4.3.5.4. Dizim Farklılıkları

Ana Lehçe (AZT)	Hedef Lehçe (TT)	Öğrencinin Hatası
səkkiz il bundan qabaq	bundan sekiz yıl önce	sekiz yıl bundan önce
arabir	arada bir	Arabir
Əli'nin 14 yaşı vardı. Əli 14 yaşın içindədi	Ali 14 yaşında(dır).	Ali'nin 14 yaşı vardı.
Əlmir'in Nevşehir'ə gəldiyi 4 ay idi.	Elmir Nevşehir' geledi 4 ay olmuştu.	Elmir'in Nevşehir' geldiği 4 ay idi.
Uşaq uşaq hərəkət edirsən.	Çocukça/gibi davranıyorsun.	Çocuk çocuk davranıyorsun.
Üst-başından cin ürker.	Üstünden başından cin korkar, ürker.	Üst başından cin ürker.
əl-ayağını çək- əl-ayağı kəsil-	elini ayağını çek-	el ayağını çek-
Gözüm üstə yeri var.	Başım üstünde yeri var.	Gözüm üste yeri var.

⁴⁶ Yeterlilik fiili, birleşik fiil yapısına sahip olması nedeniyle çalışmamızda "Söz Dizimi Hataları" başlığı altında verilmiştir.

AZT ile TT arasındaki önemli söz dizim farklılıklarından biri de kelime gruplarındaki veya cümle öğelerinin dizilişindeki bazı farklılıklardır. Tabloda da görüldüğü gibi, anlam ayırıcı olmayan bu farklılıklar, öğrenciler tarafından ana lehçelerinden (AZT) hedef lehçeye (TT) bulaştırılmakta ve böylece hata yapmaktadırlar.

5. Sonuç

Her doğal dil, toplumların yaşadığı coğrafyaya, iklime, bitki örtüsüne, duygu ve düşünce dünyasına, dünyayı algılayış biçimine göre şekillenen birer işletim sistemi olduğu için yabancı dil öğretimi, bir insana başka bir topluma ait olan farklı bir kodlama ve işletim sistemini öğretmekle birlikte, farklı bir düşünme biçimini de öğretmek anlamına gelmektedir.

Yabancı dil öğretiminde, öğrenciye hedef dilde dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerileri kazandırılmaya çalışılırken birçok etken göz önüne alınmaktadır. Bunlardan biri de öğrencinin ana dili (veya lehçesi) ile öğretilmesi hedeflenen dil (hedef dil/lehçe) arasındaki yakınlık (benzerlik) veya uzaklık (farklılık)tır. Diller ve lehçelerin birbirleriyle olan ilişkileri (yakınlık veya uzaklık) bu dilleri konuşan insanların diğer dil veya lehçeyi öğrenebilmesini de etkilemektedir. Yabancı dil öğretiminde söz konusu olan bu durum 1991 sonrasında çok daha önem kazanan Türk yazı dillerinin öğretiminde de elbette karşılaşılan bir sorundur.

Çeşitli araştırma ve incelemelerle de kanıtlanmış olduğu gibi, Türk lehçeleri arasında karşılıklı anlaşılabilirlik oranının en yüksek olduğu iki yazı dili TT ile AZT'dir. Bunun en önemli nedeni iki yazı dilinin de ses, biçim, söz dizimi, söz varlığı açısından çok büyük ortaklıklara sahip olmasıdır. Ancak iki lehçe arasındaki bu yakınlık veya benzerlik, sanılanın aksine, TT'nin Azerbaycan Türklerine öğretimini özellikle konuşma ve yazma becerilerinde olumsuz etkilemektedir. Bu durum, iletişim sürecinde kullanılan "kod"ların yakınlığı, benzerliği ve ana lehçedeki (AZT) bazı ses, biçim ve söz dizimi özelliklerinin hedef lehçeye (TT) bulaştırılmasından kaynaklanmaktadır.

Ana dil/lehçe (AZT) ile hedef dil/lehçe (TT) arasındaki yakınlık ve benzerlikten kaynaklanan bu bulaştırma sorununun çok önemli bir boyutu da psikolojiktir ve iletişimde karşımıza çıkmaktadır.

Azerbaycan'da gençler, daha çok Türkiye radyo ve televizyonlarını takip etmekte ve buralarda yayımlanan dizileri ve filmleri izlemekte, müzikleri dinlemektedir. Ayrıca, internetten Türkiye'de yayımlanan gazete ve dergileri takip etmekte ve Türk edebiyatının birçok önemli eserini artık özgün lehçesinden (TT) okumaktadır. Bu sayede gençler günümüzde, TT'yi % 90-95 oranında anlayabilmekte ve konuşabilmektedir. Ancak bu süreçte, AZT ile TT'nin birbirine olan yakınlığı ve benzerliği nedeniyle Azerbaycanlı öğrenciler ana lehçelerindeki (AZT) özellikleri hedef lehçeye (TT) bulaştırarak hata yapabilmektedir. Böylece birbirine karışmış lehçelerle iletişim kurmalarına, yani çok fazla sayıda hata yapmalarına rağmen hatalar genel olarak "anlam ayırt edici" olmadığı için iletişimin gerçekleşmesi hem öğrencilerin TT'yi bildiklerini ve doğru kullandıklarını zannetmelerine sebep olmakta hem de hataların düzeltilmesini zorlaştırmaktadır. Çünkü bu hatalara rağmen iletişim gerçekleştiği için öğrenciler bunları düzeltme ihtiyacı hissetmemektedir.

Bu çalışmamızda, AZT ile TT arasındaki farkları ve bu farklardan dolayı TT öğrenen Azerbaycanlı öğrencilerin yaptıkları bütün hataları veya hata tipleri değil; iki lehçenin yakınlık veya benzerliklerinden dolayı öğrencilerin ana lehçelerinin (AZT) bazı özelliklerini hedef lehçeye (TT)

bulaştırmaları sonucunda ortaya çıkan ve genel olarak da anlam ayırdedici olmayan, yani iletişimi etkilemeyen hatalar örneklendirilmeye ve dil ğretiminde sanıldığı gibi sadece iki dil arasındaki uzaklık veya farklılıklar değil, yakınlık ve benzerliklerin de sorun oluşturabildiği AZT rnekleminde gösterilmeye çalışılmıştır. TT ğrenen öğrencilerin hata yapmalarının nedeninin, sadece iki lehçe arasındaki farklar olmadığı, bu anlam genel olarak ayırdedici olmayan farkların hedef lehçeye bulaştırılması olduğu ifade edilmiştir.

Sonuç olarak, yabancılara Türkçe ğretimi alanının içinde değerlendirilen Türk soylulara/dillilere TT ğretimi konusunda yapılacak olan tüm çalışmalar; ses, biçim, söz dizimi ve söz varlığı açısından yazı dillerinin ortak ve farklı yönleri göz önüne alınarak yürütülmelidir. Gerek Türklük bilimindeki birikimden faydalanarak gerekse ayrı bir bilim dalı olarak gelişen yabancılara Türkçe ğretim alanındaki bilgilerle bu gruplara yönelik ayrı ğretim materyalleri ve programları hazırlanmalıdır. Türkçenin (veya TT'nin) ğretimi sürecinde bir İngiliz ğrenci için kullanılan materyal ve program ile bir Azerbaycan Trki için kullanılanların aynı olması seviyeleri ortak olsa bile ğretim sürecini olumsuz etkileyecektir.

Azerbaycan Türklerine TT'nin ğretiminde ise, diğer tüm gruplardan farklı olarak aynı dilin bir ağız kadar yakın ve benzer bir kolu olan yazı dilinin öğretimini yaptığı göz önüne alınmalıdır. Tüm program buna göre hazırlanmalıdır.

Kısaltmalar

ADİL: Azrbaycan Dilinin İzahlı Lqti

AZT: Azerbaycan Türkçesi

BT: Batı Türkçesi

EAT: Eski Anadolu Türkçesi

ET: Eski Türkçe

GTS: Güncel Türkçe Sözlük (www.tdk.gov.tr)

OSMT: Osmanlı Türkçesi

STS: Seviye Tespit Sınavı

TDKYK: Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu (www.tdk.gov.tr)

TT: Türkiye Türkçesi

TYS: Türkçe Yeterlilik Sınavı

WALS: The World Atlas of Language Structures ("Dil Yapılarının Dünya Atlası")

Kaynakça

Abdullayev, ., Seyidov, Y., Hsnov, A. (2007). *Müasir Azrbaycan Dili (C 4: Sintaksis)*. Bakı: řrq-Qrb.

Ađamusa A. (Ed.) (2011). *Azrbaycan Dilinin İzahlı Lqti (Cilt 1-4)*. Bakı: şrq-Qrb.

Ađamusa A. (Ed.) (2013). *Azrbaycan Dilinin Orfoğrafya Lğti*.

Akalın, ř. H. (2009). Türk Dili: Dünya Dili: *Türk Dili Dergisi*, 687, 195-204.

Akalın, ř. H. (2013), Türk Dünyasında Dil: *Yeni Türkiye Dergisi*, 53, 358-379.

Akar, A. (2013). *Türk Dili Tarihi*. İstanbul: Ötüken.

Aksan, D. (1995). *Her Yönüyle Dil Ana izgileriyle Dilbilim*. Ankara: TDK.

Aksan, D. (2008). *Türkçeye Yansıyan Türk Kültürü*. Ankara: Bilgi.

- Altaylı, S. (1994). *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü (Cilt 1-2)*. İstanbul: MEB.
- Arat, R. R. (1953). Türk Şivelerinin Tasnifi: *Türkiyat Mecmuası*, 10, 59-139.
- Bakır, S., Şimşek, B. (2015), "Uluslararası Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Sempozyumu: Türk Dillilere Türkiye Türkçesi Öğretimi" Adlı Sempozyumun Ardından: *Teke (Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi)*, 4/4, 1737-1749.
- Barın, E. (1998). *Gramerî Türkçe Olan Topluluklara Türkiye Türkçesinin Öğretimi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Boylu, E., Başar, U. (2015). Yurt Dışında Türkiye Türkçesi Öğrenen Türk Dillilerin Yazılı Anlatım Hataları: İran Örneği: *Inesjournal Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5, 324-338.
- Cəfərov, S. (2007). *Müasir Azərbaycan Dili (Cilt 2: Leksika)*. Bakı: Şərq-Qərb.
- Çelik, E. (2005). *Azerbaycan Türkçesi İle Türkiye Türkçesi Arasında Yalancı Eş Değerlik*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Dəmirçizadə, Ə. (2007), *Müasir Azərbaycan Dili (Cilt 1: Fonetika, Orfoepiya, Orfografiya)*. Bakı: Şərq-Qərb.
- Duman, A. (2003). Türk Soylulara Türkiye Türkçesi Öğretiminde Metin Seçimi: *TÜBAR*, 13, 151-154.
- Erdem, M. D., Karataş, M., Hirik, E. (2015). *Yeni Türk Dili*. Ankara: Maarif Mektepleri.
- Erden, A. (1985), Azeri Türkçesi'nin Geçmişine ve Sözdizimi Özelliklerine Kısa Bir Bakış: *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2, 43-62.
- Ergin, M. (1971). *Azeri Türkçesi*. İstanbul: Ebru.
- Ergin, M. (1997). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak.
- Gürses, R. (2000). *Azerbaycan Türkçesini, Türkmen Türkçesini Ve Gagavuz Türkçesini Konuşanlara Türkiye Türkçesinin Öğretilmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Haspelmith ve diğ. (2005), *The World Atlas Of Language Structures*, Yay.: Martin Haspelmath, Matthew S. Dryer, David Gil ve Bernard Comrie, Oxford: *Oxford Üniversitesi*.
- Hüseynzadə, M. (2007). *Müasir Azərbaycan Dili (Cilt 3: Morfologiya)*. Bakı: Şərq-Qərb.
- Karaağaç, G. (2013). *Anlam (Anlam Bilimi ve İletişim)*, İstanbul: Kesit.
- Karataş, M. (2012), Kültürel Pazarlama ve Yazılı Türk Basınında Türkçe: *IV. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu (22-24.12.2011, Muğla) Bildirileri (Cilt 2)*. Ankara: Grafiker Yayınları, 491-502.
- Kartallıoğlu, Y., Yıldırım, H. (2007). Azerbaycan Türkçesi. Ahmet Bican Ercilasun (Ed.), *Türk Lehçeleri Grameri içinde*, (s. 171-230). Ankara: Akçağ.
- Muradova, Y. (2012). *Avrupa Dilleri Öğretimi Ortak Çerçeve Metni Doğrultusunda Orta Asya'daki Türk Soylulara A1 Seviyesinde Türkiye Türkçesi Öğretim Programı Örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara.
- Öksüz, A. (2011). Türk Soylulara Türkiye Türkçesinin Öğretiminde Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri: *Gazi Üniversitesi Türkçe Araştırmaları Akademik Öğrenci Dergisi*, 1, 72-84.
- Özkan, N. (2014). *Türk Dilinin Yurtları*, Ankara: Akçağ.
- Özyürek, R. (1997). *Türkiye Üniversitelerindeki Azerbaycanlı Talabalara Türkiye Türkçesinin Öğretilmesinde Karşıya Çıkan Linqüistik Problemler*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Azerbaycan Bakü Devlet Üniversitesi: Bakü.
- Sultanzade, V. (2009). *Turkish - Azerbaijani Dictionary Of Interlingual Homonyms And Paronyms*. LINCOM Studies In Asian Linguistics.

- Şimşek, A. (1998). *Türk Dünyası*. Ankara: Türk Devlet ve Topulukları Dostluk, Kardeşlik ve İşbirliği Vakfı (TÜDEV).
- Taştekin, A. (2015). Türk Dillilere Türkiye Türkçesi Öğretimi Nasıl Olmalıdır: *International Journal Of Languages' Education And Teaching* Issn: 2198 – 4999, 3, 43-55.
- Tekin, T. (1989). Türk Dil Ve Dialektlerinin Yeni Bir Tasnifi: *Erdem*, 5, 141-168.
- Timurtaş, F. K. (1996), *Osmanlı Türkçesine Giriş*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Uğurlu, M. (2000), Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Meseleleri ve “Abay Yolu” Romanı: *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 59-80.
- Uğurlu, M. (2007). Türk Lehçeleri Arasında Kelime Eş Değerliği, *IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II (24-29 Eylül 2000)*, Ankara: Türk Dil Kurumu, 1863-1870.
- Uğurlu, M. (2011), Lehçe İçi Aktarmada Yalancı Eş Değerlik: 38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (10-15.09.2007 Ankara) Bildirileri, *Dil Bilimi, Dil Bilgisi ve Dil Eğitimi IV*, Ankara, 1877-1890.
- Uğurlu, M. (2011). Oğuzca ve ‘Anadolu Merkezli Oğuz Türkçesi’: *Turkish Studies (International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic)*, 6/1, 123-156. Ankara.
- Uğurlu, M. (2012), Türk Lehçeleri Arasında Benzer Kelimelerin Eş Değerlik Durumu: *Turkish Studies. International Periodical For The Language, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, 7, 2, 215-222.
- Uzun, N. E. (2013), Dil Öğretiminde Dil Tipolojisinin Yeri Üzerine, *Yabancılarla Türkçe Öğretimi El Kitabı*, Ankara: Grafiker, 551-563.
- Uzun, N. E. (2014), Türkçe İle Türkiye’de Konuşulan Diğer Diller Arasındaki Dilsel Uzaklıklar: Wals Tabanlı Bir Yapısal Özellikler Karşılaştırması: 6. *Uluslararası Türkçenin Eğitimi-Öğretimi Kurultayı Bildirileri*, Niğde: Niğde Üniversitesi, 597-604.
- Vardar, B. (2002). Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Multilingual Yayınları.

İnternet Kaynakları

- http://kam.kalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2015/04/uluslararasi_ogrenci_raporu_2015.pdf (Erişim tarihi: 22.05.2017)
- <http://www.tdk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 11.07.2017)
- http://www.turkcesinavi.com/index.php?option=com_content&view=article&id=54&Itemid=513 (Erişim tarihi: 16.06.2017)
- <http://www.yee.org.tr/kosova-pristine/tr/kurumsal> (Erişim tarihi: 10.05.2017)
- www.ethnologue.com (Erişim tarihi: 17.04.2017)
- www.wals.info(Erişim tarihi: 17.04.2017)